

„26“-ის სახ. აზიერკავკასიის კომუნისტური
უნივერსიტეტის

დაუსწრებელი სემინარი

Заочный сектор Закавказского Коммунистического
Университета им. 26го

განაკვეთი 1

Задание 1

კლასთა ბრძოლის ისტორია

История классовой борьбы

პროგრამის სემის განმარტებითი ბარათი

Объяснительная записка к схеме программы

ამ პროგრამის გამახვავებელ თვ-სებას, პირველად ყოვლისა წარმოადგენს ის, რომ მისი თემატური ცენტრი არის იმპერიალიზმი ეპოქა და თითქმის მსოფლიო ისტორიის უკანასკნელი პერიოდი. პროგრამის ამ წესით აგების აუცილებლობა სავსებით ცხადია: ახალი რევოლუციონური მოძრაობის ზრდა, კომუნისტური მოძრაობის ფართედ განვითარება, მსოფლიო იმპერიალიზმის კონტრრევოლუციონური ომის საშიშროება საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ; ჩვენი ეპოქის ეს ფაქტები მოითხოვს, რომ კომკავშირელთა დაუსწრებელი უნივერსიტეტის მსმენელმა, პირველად ყოვლისა, დააბუშაოს ძირითადი ისტორიული და პოლიტიკური მასალა, რომელიც სწორედ ამ უკანასკნელ ეპოქას შეეხება, ეპოქას, რომელსაც ისტორიული პროცესის კანონზომიერებაში თავისი თავისებულებანი გააჩნია.

პროგრამის თემატიკური ცენტრის, იმპერიალიზმის ეპოქაში და, განსაკუთრებით 1917 წ. შემდგომ პერიოდში გადატანა და ამ რიჩად მსმენელთა მიერ თანამედროვე მოვლენათა უშუალო შესწავლა, ვენს ისტორიულ მეცნიერებას უფრო მეტად აქცევს პოლიტიკურ მეცნიერებად გიდრე ის დღევანდლამდე იყო, აქცევს მის მეტ პოლიტიკურ მეცნიერებად ყველა საზოგადოებრივ მეცნიერებათა შორის. მისი შესწავლა ერთ-ერთ უმთავოეს პირობად იქცევა პარტიულ და კომკავშირული აქტივის მონაწილეობისათვის მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციისათვის ბრძოლაში.

ჩვენი კურსის მნიშვნელობა დაუსწრებელი პარტგანათლების სისტემაში იზრდება კიდევ იმიტომ, რომ ისტორიის წინამდებარე კურსი ისეა აგებული, რომ მოსწავლე უშუალოდ შეჰყავს კომინტერნის ბრძოლის თანამედროვე პრობლემების შესწავლაში, ჩვენს კურსს აქვს რა თავისი დამოუკიდებელი შინაარსი უკანასკნელ თემებში პირდაპირ გადადის კომუნისტური ინტერნაციონალის ბრძოლის კურსში.

სკვპ-2000
შეამოწმებულია

როგორია ჩვენი კუროსის შინაარსი? დასავლეთ ევროპის ისტორიის და საბჭოთა კავშირის ისტორიას განეხილავთ ერთ მთლიან კურსში. ამას მრავალი დადებითი მხარე აქვს. სრულიად ნათელია რომ დასავლეთ ევროპის რევოლუციონერი მოძრაობისა და რევოლუციონური ხალხების იმპერალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის განხილვა მე XX საუკუნის დასაწყისიდან, რუსეთის 1905 წ. რევოლუციის მნიშვნელობის გაუთვალისწინებლად შეუძლებელია. თავის სტატიაში „ბალკანეთისა და სპარსეთის ამბები“, ლენინი ოდესღაც სწერდა:

„ახიოს ხა ხების პოლიტიკური ცხოვრების ამოღვიძებამ მიიღო განსაკუთრებული ბიძგა რუსეთი იაპონიის ომისა და რუსეთის რევოლუციისაგან“ (მე XII ტ. გვ. 357), ხოლო ლავარგის დასავლეთეებზე წარმოთქმულ სიტყვაში ის ამბობდა, რომ „რუსეთის რევოლუციამ გ ხსნა დემოკრატიული რევოლუციის ეპოქა ძიელს აზიასში და ამჟამად მთელი ცივილიზირებული ქვეყნის 800 მილიონი ხალხი მონაწილეობას იღებს დემოკრატიულ მოძრაობაში“. მაგრამ თუ 1905 წ. ასეთი მნიშვნელობა ქონდა „დემოკრატიული მოძრაობისათვის“ აღმოსავლეთში და დასავლეთ ევროპის მუშათა მოძრაობისათვის, — მით უფრო მეტი მნიშვნელობა ქონდა 1917 წ. მსოფლიო მუშათა კლასის რევოლუციონური ბრძოლისათვის. თანამედროვე მსოფლიო წინააღმდეგობათა კონცენტრაცია საბჭოთა კავშირისა და კაპიტალისტური სამყაროს ურთიერთობათა ირგვლივ, უდიდესი სოციალისტური მშენებლობა საბჭოთა კავშირში და რევოლუციონური ტალღების ზრდა მთელს მსოფლიოში, ეს ფაქტები და მოკვლევები, რომელთაც თავისი სრული გამოხატულება ჰპოვა სპარტის მე-XVI ყრალობის დადგენილებებში, გვაძლვლებენ განსაკუთრებული ყურადღება მივაქციოთ საბჭოთა კავშირის პროლეტარიატის სოციალიზმის აშენებისათვის რევოლუციონური ბრძოლისა და მსოფლიო მუშათა კლასის პროლეტარიატის დიქტატურისათვის ბრძოლის ურთიერთობისა და ერთიერთდამოკიდებულების საკითხებს. დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში პირველად ყოვლისა გვანტერესებს გეომანია, ინგლისი და საფრანგეთი არა ევროპიული ქვეყნებიდან კი ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებული შტატებზე. ეს არა მხოლოდ და არა იმდენად, რომ ამ ქვეყნებში ოდესღაც პირველად აღმოცენდა და განვითარდა წარმოების კაპიტალისტური ხერხი, არამედ იმის გამო, რომ მუშათა მოძრაობას ამ ქვეყნებში, განსაკუთრებით გერმანიაში, მიმდინარე ტაპზე პირველ ხალისხოვანი პოლიტიკური მნიშვნელობა აქვს. გეომანიის უკანასკნელი ამბები მწვავედ აყენებენ პროლეტარიატის გამარჯვების პირობათა საკითხს, იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში მუშათა კლასის მოკავშირეთა დაპყრობის საკითხს და სხვ.

აუცილებელია ხ ზი გაავსოვთ ჩვენი პროგრამის ორ სხვა თავისებურებასაც. პირველი მათგანი მდგომარეობს იმაში, რომ ჩვენ უმთავრესად ვისწავლით რევოლუციონის ისტორიას, მეორე — რომ მთავარი ყურადღება მიექცევა პროლეტარიატის ისტორიას, მის ბრძოლას რევოლუციისა და სოციალიზმისათვის.

პროლეტარიატი რევოლუციებს ახდენს არა მარტო. არამედ მოკავშირეებთან ერთად, ამიტომ მუშათა კლასისა და გლეხობის ამ

კავშირის პირობების შესწავლა, პროლეტარიატის მხარეზე შრომელთა ფართე მასების გადაყვანის პირობათა შესწავლა დიდი მნიშვნელობის მქონე ამოცანას წარმოადგენს.

რევოლუციის პრობლემების ნამდვილი ლენინური შესწავლა შეიძლება მიღწეული იყოს მხოლოდ არა მარტო პროლეტარიატის იდეურ-პოლიტიკური ჩამოყალიბების დიდი ყურადღებითი შესწავლის გზით, არამედ იმ საკითხთა შესწავლითაც, რომლებიც ეხება გლახობის, წვრილი ბურჟუაზიის როლს და სხვა.

მაინც ცენტრალურ ადგილს ჩვენს კურსში დაიჭერს პროლეტარიატის ჩამოყალიბების საკითხი. მსდამოუკიდებელ გამოვლათა ისტორია, მისი ბრძოლა გეგეგონიისათვის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციებში და ბძოლა პროლეტარიატის დიქტატურის დასამყარებლად. ამასთან დაკავშირებით განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიეცემა მარქსიზმის ბრძოლის საკითხებს მის წნაღმდეგ მიმდინარეობებთან და მსოფლიო ბოლშევიზმის ბრძოლას მუშათა კლასის მტრებთან თვით მუშათა მოძრაობაში.

ლენინიზმის ჩამოყალიბების, როგორც მარქსისტული მოძღვრების ახალი, უმაღლესი ეტაპის განვითარების ისტორია, ჩვენს კურსში განსაკუთრებით დიდ ადგილს დაიჭერს. ამ მხრივაც ჩენი კურსის მოსწავლე პარტიულ აქტივს ფართედ მიიყვანს უშუალო პოლიტიკურ ამოცანებთან, ნამდვილ შ მობრუნებასთან თეორიულ ფონტზე და ლენინიზმის იმ თეორიული ამოცანების განხორციელებასთან, რომლებიც ჩამოყალიბებული იყო პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და ახ. სტალინის მიერ.

ზემოდ აღნიშნულს უნდა დაეუბნოთ, რომ კურსის დამუშავებაში შეუად ფართეთ იქნება გამოყენებული (ვიდრე ეს დღევანდლამდე ხდებოდა) ლენინის ისტორიული შემკვიდრეობა, როგორც დასავლეთის, აგრეთვე საბჭოთა კავშირის ხალხთა ისტორიის საკითხებში, რომლის მნიშვნელობასაც არსებითად ახლა ვითვისებთ საგნებით.

ქვევით ვათავსებთ პროგრამის სქემას.

პ რ ო გ რ ა მ ი ს ს ქ ე მ ა

კ ა პ ი ტ ა ლ ი ს ტ უ რ ი ს ა ზ ო გ ა დ ო მ ბ ი ს წ ა რ მ ო უ ო გ ა

1. ფეოდალიზმის ცნება.
2. ფეოდალიზმი და მისი გახრწნა.
3. პირველადი დაგროვებისა და სამრეწველო გადატრიალებების პერიოდი ინგლისში.
4. დასავლეთი ევროპა საფრანგეთის დიდი რევოლუციის წინ.

1. ბურჟუაზიული რევოლუციები დასავლეთში.

1. საფრანგეთის დიდი რევოლუცია.
2. 1848 წ. რევოლუცია საფრანგეთსა და გერმანიაში.
3. მუშათა მოძრაობა ბურჟუაზიული რევოლუციების ეპოქაში.

II. პირველი ინტერნაციონალის ეპოქა.

1. სამოქალაქო ომი ჩრ. ამ. შეერთებულ შტატებში.
2. პირველი ინტერნაციონალის წარმოშობა და მოღვაწეობა.
3. პარიზის კომუნა.

III. კაპიტალიზმის განვითარება და კლასთა ბრძოლა რუსეთში 89-19 საუკ.

- გლახთა მოძრაობა მე-XIX საუკ. პირველ ნახევარში და 60-იანი წლების რევოლუციები.
2. კაპიტალიზმის განვითარება მე-XIX საუკ. მეორე ნახევარში.
 3. რევოლუციონური ხალხოსნობა.
 4. მუშათა მოძრაობა რუსეთში მე-XIX საუკ. მეორე ნახევარში.

IV. მეორე ინტერნაციონალის ეპოქა.

1. იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის განვითარების უკანასკნელი სტადია.
2. მუშათა მოძრაობის ტიპები და ნაციონალური სოციალისტური პარტიების ჩამოყალიბება.
3. მეორე ინტერნაციონალი.
4. ნაციონალურ-გამანთავისუფლებელი მოძრაობა, აღმოსავლეთსა და კოლონიებში, მსოფლიო ომამდე.

V 1905—1907 წლები

1. რევოლუციონური მოძრაობა რუსეთის მე-XX საუკ. დასაწყისში.
2. კლასთა ბრძოლა 1905—1907 წლებში.
3. ნაციონალურ გამანთავისუფლებელი მოძრაობა.
4. 1905 წ. რევოლუციის შედეგები.

VI იმპერიალისტური ომი და მეორე ინტერნაციონალის კრახი

1. რუსეთი მსოფლიო იმპერიალიზმის სისტემაში.
2. იმპერიალისტური ომი.
3. მეორე ინტერნაციონალის კრახი და კომინტერნის ჩასახვა.
4. თებერვლის რევოლუცია რუსეთში.

VII ომბოზის რევოლუცია.

1. ორუფლებიანობა და ყოფილ დემოკრატიულ რევოლუციას გადაზრდა სოციალისტურში.
2. პროლეტარიატის დიქტატურისათვის ბრძოლა.

2. სამოქალაქო ომი.
4. პროლეტარიატის ნაციონალური პოლიტიკა და კავშირის შექმნა.

VIII. კომინტერნი.

1. რევოლუციონური მოძრაობა დასავლეთ ევროპასა და კოლონიებში ომის შემდგომი კაპიტალიზმის კრიზისის პერიოდში.
2. კომინტერნი კაპიტალიზმის ნაწილობრივი სტაბილიზაციის პერიოდში.
3. ჩინეთის რევოლუცია.

IX. „მასამე პერიოდი“.

1. საბჭოთა კავშირის სოციალისტური რეკონსტრუქცია.
2. საერთაშორისო ნაციონალური მუათა მოძრაობის ახალი აღორძინება.

კურსის დამუშავების მეთოდი

Метод проработки курса

დაუსწრებელის დამოუკიდებელი მუშაობა სასწავლო მასალაზე, დაუსწრებელი პარტგანათლების სისტემაში ცენტრალურ რგოლს წარმოადგენს.

ამასთან მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ისიც, რომ რადგან ეს დამოუკიდებელი მუშაობა სწარმოებს მასწავლებლის უშუალო პირადი ხელმძღვანელობის გარეშე (დაუსწრებელი სწავლების დროს მასწავლებლისა და მოსწავლის შეხვედრა იშვიათად ხდება), ამიტომ ამ ვაგონობას შეაქვს არსებითი ცვლილებები და დამატებითი დაუსწრებლის დამოუკიდებელი მუშაობის მეთოდებში. დაუსწრებელი სწავლების დროს ხელმძღვანელობა ხორციელდება არა იმდენად პირადი შეხვედრებითა და კონსულტაციებით, რამდენათაც ურთიერთწერილობითი კავშირით დაუსწრებელსა და სასწავლებელს შორის. ეს კავშირი ხორციელდება:

ა) სასწავლო მასალის, ლექციებისა და დავალებების გაგზავნით დაუსწრებლისათვის; ბ) დაუსწრებლის მიერ გამოგზავნილი წერიტონამუშაოების რეცენზიით; გ) წერიტონ კონსულტაციებით; დ) მეთოდური წერიტონების დაგზავნით, და ვ) რადიო-კონსულტაციით.

ხელმძღვანელობის ძირითად რგოლს წარმოადგენს განაკვეთები და სტატია-ლექციები. ეს სასწავლო მასალები ორ ძირითად ამოცანას ისახავენ: პირველი, — მისცეს გარკვეული ცოდნა განსახლერული თემის მიხედვით და მეორე, — დეხმაროს დაუსწრებელს ამ ცოდნის შეთვისებაში და დამოუკიდებელი მუშაობის რაციონალურად წარმოებაში.

საკიროა დაწერიტონებით შევჩერდეთ ამ ორ მომენტზე და კონკრეტული პრაქტიკული მითითებები მივცეთ იმის შესახებ თუ, როგორ უნდა ვისარგებლოთ სასწავლო მასალებით.

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
მინისტროს
საგარეო ურთიერთობების
საქართველოს

ცოდნის შეძენა კომუნისტისათვის არ წარმოადგენს თვითმიზანს. ცოდნა, კომუნისტისათვის, წარმოადგენს აუცილებელ საშუალებას მის პრაქტიკულ მოქმედებისათვის. ცოდნა აუცილებელია სოციალისტური მშენებლობის მორიგი ამოცანების გადასაჭრელად. ამ მშენებლობის სიძლიერეთა სწრაფი ტემპით დასაძლევად, რომლებიც გვხვდება მიმდინაოე ეტაპზე კლასთა ბრძოლის გამწვავების პირობებში. ამასათვის კომუნისტის მუშაობა წიგნზე უნდა ხასიათდებოდეს განსაკუთრებული ხარისხით. ღენიანი გვიჩვენებს წიგნზე კრიტიკულ მუშაობას და არა, წიგნში მოცემული ცოდნის ფორმალურ შეთვისებას. წიგნში მოცემული ცოდნა აუცილებელია კრიტიკულად გადავაშუაოთ ჩვენს შემეცნებაში. აუცილებელია შევძლოთ წიგნიდან მთავარის, ძირითადის ამოღება, პარველ რიგში იმის, რაც დაგვეხმარება სოციალისტური მშენებლობი, პრაქტიკული ამოცანების ღენიანურ გადაჭრაში, დაგვემარება სწორედ და სწოაფად გავატაროთ ცხოვრებაში პარტიის გენერალური ხაზი.

აქედან დასცნა: არ შეიძლება კრიტიკულად ვიმუშაოთ წიგნზე თუ არ გვექნება განსახვდრული მიზანდასახულება.

ამოიგად, წიგნში მოცემულ ცოდნათა კრიტიკული გადამუშავება დაუსწრელის მიერ შემოიფარგლება საკითხის არსის გამორკვევით მოცემულ მასალაზე მუშაობის მიზანდასახულობის თვალსაზრისით, ამ ცოდნათა რვეოლუციონური მშენებლობის პრაქტიკაში გამოყენების თვალსაზრისით.

ეს ამოცანა გადაიჭრება დავალებებისა და სასწალო სტატიების გარეგნულ გაფორმებით. დავალებები და სასწალო სტატიები რამოდენიმე ნაწილისაგან შესდგებიან:

1. თემის დასახლება.
2. შესავალი თემის შესასწავლად.
3. თემის დაძუშავების გეგმა.
4. ლიტერატურის დასახლება თემის დასამუშავებლად.
5. მეთოდური მითითებანი.
6. დამატებითი სასწავლო მასალა.
7. თემები საკონტროლო წერითი მუშაობისათვის.

მაგრამ დაუსწრებლები ყოველთვის მოხერხებულად ვერ სარგებლობენ დავალებებითა და სასწავლო სტატიებით.

დავალება დასაყრდენი წერტილი უნდა იყოს დაუსწრებლის დამოუკიდებელ მუშაობაში, ე. ი. დამოუკიდებელი მუშაობა დავალების შესწავლით უნდა იწყებოდეს. გარდა ამისა თუ მის შესწავლის პროცესს ლიტერატურის მიხედვით უსასუოდ თან უნდა სდევდეს დავალებით სარგებლობა. კონკრეტულად ეს შემდეგნაირად უნდა მოხდეს.

პარველად დაუსწრებელი ზოგადათ ეცნობა დავალების სტრუქტურას, მის მოცულობას, შემადგენელ ნაწილებს და ლიტერატურის მიჩვენებელს. მთელი დავალების წინასწარი გაცნობის შემდეგ აუცილებელია შესავლის ყურადღებით შესწავლაზე გადასვლა. დავალების

ეს ნაწილი მეტად მნიშვნელოვან ნ. წილს წარმოადგენს, რადგან მასში მოცემული მიზანდასახულობა რომლის წინასწარ გაურკვევლად შეუძლებელია ორგანიზაციული და რაციონალური მუშაობის წარმოება წიგნზე.

თემის მიზანდასახულობის გარკვევის შემდეგ შეძლება გადასვლა თემის დამუშავების გეგმის გაცნობაზე. გეგმაში, როგორც წესი მოცემულია შესასწავლი თემის საკითხები, რომლებიც სამოთხე განყოფილებად იყოფა. გეგმა დაუსწრებელს აძლევს იმ ცენტრებს, რომელთა ირგვლივ უნდა მოიკრიბოს მისი ყურადღება. ამიტომ სანამდე დაუსწრებელი ამუშავებს ლიტერატურას, მანამ გეგმა მისი ყურადღების ცენტრში უნდა იყოს. სოფელ გეგმა ეხმარება დაუსწრებელს წიგნის იმ ძირითადი აზრების მოძებნაში, როგორც მას ესაქიროება, რომლებიც განისაზღვრებიან შესავლის მიზანდასახულობით და რომლებიც კონკრეტულად უნდა დაუკავშირდნენ თემის ძირითად საკითხებს და ამ ძირითადი საკითხების პუნქტებს.

გეგმის შესწავლის შემდეგ შეიძლება ლიტერატურის დამუშავებაზე გადასვლა, რომელიც ხშირად მათითებულთა თვითთული საკითხის ბოლოში, ლიტერატურის დამუშავებაზე ყურადღებით უნდა გადაინჯოს ამ საკითხის ირგვლივ მოცემული მეთოდური მითითებები. ლიტერატურის დამუშავებამდე მეთოდური მითითებათა დამუშავების მნიშვნელობა ამჟღავნებს იმ ამოცანებიდან, რომლებსაც ისახავს მეთოდური მითითება.

მეთოდური მითითებებს ჩვენ შეიძლება ლიტერატურის დამუშავების პროცესშიაც ეს განსაკუთრებით იმ შემთხვევებში, როდესაც ლიტერატურის დამუშავების პროცესში შეგვხვდება გაურკვევლობა ან რაიმე სიძნელე. მეთოდური მითითებათა გახმეორებითი წაკითხვა ბევრად დაეხმარება დაუსწრებელს სიძნელეთა დაძლევაში. გარდა ამ ამოცანებისა მეთოდური დარიგებები უთითებენ თუ, როგორ თანმიმდევრობით უნდა დამუშავდეს მითითებული ლიტერატურა.

გეგმაში ნ. ჩვენებ ლიტერატურის ასეთი დაძლევის შემდეგ აუცილებელია შესავლის კიდევ ერთხელ წაკითხვა, რაც თვითმემოწიების საუკეთესო საშუალება იქნება. ლიტერატურის დამუშავების შემდეგ, დაუსწრებელი შესავლის კითხვით, არა მარტო ამ წიგნის ჩატარებულ მუშაობას, არამედ მთელი მიღებული ცოდნა მოყავს სისტემაში, რომელიც შეფარდებულია შესავალში მოცემულ ამოცანებთან.

ხშირად სვამენ კითხვას, რამდენჯერ უნდა წავიკითხოთ წიგნი მასზე კრიტიკულად მუშაობის დროს კითხვის ასე დაყენებას აწავს თარი აზრი არა აქვს. როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენთვის ხომ წიგნი-კითხვის დროს მთავარ ამოცანას წარმოადგენს შესასწავლი საკითხის არსი გავარკვიოთ დასახული მიზნის თვალსაზრისით. ხოლო რადგან კითხვა საშუალებაა შესასწავლი საკითხის არსის გასაშუქებლად, ამიტომ იმდენჯერ უნდა წავიკითხოთ რამდენიც დასურდება საკითხის არსის გარკვევას. აი რატომ პასუხი დასმულ კითხვაზე ყოველთვის არ შეიძლება ერთნაირი იყოს. თუ წიგნში მოცემული რომელიმე საკითხი პირველი წაკითხვისთანავე გარკვეულია ძეგორედ წაკითხვა ზედმეტი ხდება. მაგრამ არის შემთხვევები, და ძალიან ხშირად,

როდესაც რომელიმე საკითხის გასარკვევად წიგნიდან ესა დაგვიჩვენოს

ადგილი რომოდენჯერვე უნდა წავიკითხოთ.
 საერთოდ წიგნებზე მუშაობის დროს შემდეგი წესით უნდა ვინებმძღვანელოთ: ლიტერატურის საკითხების დაახლოებული დროს უნდა ვიკითხოთ და ვიფიქროთ მანამდე, სანამ არ შევითვისებთ ძირითადს და არსებითს. კითხვისადმი ასეთი მიდგომის დროს შესაძლებელია დაგვიჩვენოს წიგნის იმ ადგილებს განმეორებით კითხვა, რომლებიც პირველი წაკითხვის დროს ნათლად და გასაგებად გვეჩვენებოდა, ხოლო უკანასკნელმა წაკითხვამ მკითხველში გამოიწვია იქვე წინასწარ დამუშავებული საკითხების ირგვლივ. ზოგჯერ წიგნის შემდგომი კითხვა საჭიროებას ბადებს დაეუბრუნდეთ წინასწარ წაკითხულს, რათა განმეორებითი კითხვით ნათლად გავიგვეთ იმაში, რაც წიგნში შექცვლილ არის მოცე ული. მხოლოდ კითხვის ასეთი გზა, როდესაც წიგნის ერთი ადგილი მოწმდება ამავე წიგნის მეორე ადგილით, ანდა ერთი წიგნი მოწმდება მეორეთი, — არის წიგნის კრიტიკული კითხვის გზა. მაგრამ, წიგნის კრიტიკული დამუშავებისათვის მხოლოდ კითხვა არ არის საკმარისი. წიგნით შესასწავლი საკითხის არსის გარკვევის პროცესი დათავრებულად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ მაშინ, როდესაც შემსწავლელს თავისუფლად შეუძლია გარკვეული და ნათელი ფორმა მისცეს გათვალისწინებული საკითხის არსს. ამას ვანაკუთრებით ეხმარება წერილი გაფორმება. კარგად და სწორად გათვალისწინებული ადვილად შეიძლება გაფორმდეს, როგორც ზეპირად, ისე წერილობითაც. მეორეს მხრივ წერილობით სწორად გაფორმებული აზრი უდაოთ სწორად არის ათვისებული და გაგებული.

ამრიგად, მასალის კითხვა და განსჯა, ერთის მხრივ, ხოლო ძირითადი აზრების ჩაწერა, მეორეს მხრივ, წარმოადგენს ერთი მთლიანი პროცესის ორ მხარეს. აი რატომ არის, რომ ჩაწერა კრიტიკული კითხვის განუყოფელი ნაწილია. ჩაწერა კითხვის დამატებითი ფაქტორია, რომელიც აუმჯობესებს კითხვის ხარისხს და აძლევს მას კრიტიკული კითხვის ხასიათს.

ამის შემდეგ სავესებით ნათელი ხდება იმ კითხვის უაზრობა, რომელიც ლაპარაკობს თუ, როდეს უნდა ვწეროთ: კითხვის დროს თუ კითხვის შემდეგ. ვისაც არ უნდა დასცეს წიგნზე დამოუკიდებელი მუშაობის ხარისხი და, მაშასადამე, დასცეს დავალების შესასწავლი თემის შეთვისების ხარისხი, მას არ შეუძლიან ჩაწერა განაცალკევოს კითხვისაგან.

საჭიროა მაინც განვასხვავოთ ჩაწერა, რომელიც კრიტიკული კითხვის განუყოფელი ნაწილი წარმოადგენს, ივრედწოდებულ საკონტროლო წერითი მუშაობისაგან, რომელიც დავალების დამუშავების შემდეგ აზრთა განზოგადობას უნდა წარმოადგენდეს და ეს აზრები განსაზღვრულ სისტემაში უნდა მოიყვანონ: სრულიად ნათელია, რომ ასეთი განზოგადობელი წერითი ხასიათის ნამუშევრები (მასუხი საკონტროლო კითხვებზე; თეზისები ან მოხსენება დავალებაში მიცემული თემის ირგვლივ) უნდა იწერებოდეს დავალებით გათვალისწინებულ მთელი მასალის დამუშავების შემდეგ, ყველა მთა-

ვარი და ძირითადი საკითხების გარკვევის შედეგ. განმაზოგადოებელი წესით სამუშაოს შედგენის დროს გამოყენებული უნდა იქნეს ლიტერატურის დამუშავების პროცესში წარმოებული ყველა მონაწილეობა.

ა. გუკოვსკი და ს. კანი.

კაპიტალისტური საზოგადოების წარმოშობა

Происхождение капиталистического общества

(დავალება № 1 დამოუკიდებელი მუშაობისათვის).

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

დიდი ოქტომბრით პროლეტარული რევოლუციების ზოლი გაიხსნა. საბჭოთა კავშირის უზარმაზარ ტერიტორიაზე მთავრდება სოციალისტური ეკონომიკის საფუძვლების შენება. ამავე დროს, მწვავე კრიზისით შერყეულ, მთელს კაპიტალისტურ მსოფლიოში იზრდება რევოლუციონური ტალღა. კაპიტალიზმის შესაცვლელად მოდის სოციალიზმი. კაპიტალიზმის ისტორიის ცოდნის გარეშე შეუძლებელია იმ კანონების შეცნობა, რომლებიც განსაზღვრავენ კაპიტალიზმის სოციალიზმით შეცვლის აუცილებლობას. ამისათვის კაპიტალიზმი ჩვენ უნდა შევისწავლოთ მისი წარმოების, განვითარებისა და დაღუპვის პროცესში.

ამ დავალების ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ გამოვარკვიოთ, თუ როგორ მიმდინარეობდა წარმოების კაპიტალისტური ხერხების ჩასახვის პროცესი და როგორ შენდებოდა ახალი ბურჟუაზიული საზოგადოება ფეოდალიზმის ნანგრევებზე.

ამასთან ერთად აუცილებელია განვსწავრიტოთ ამ პროცესების უთანაბრობა სხვადასხვა ქვეყნებში. უნდა შევიგნოთ თუ, რატომ ხდებოდა, რომ მაშინ, როდესაც ინგლისში მთლიანად გაიმარჯვა კაპიტალისტურმა ურთიერთობამ, ამავე დროს სხვა ქვეყნებში — გერმანიაში ახლად ჩნდებოდა კაპიტალიზმის პირველი ნიშნები გაბატონებულ ფეოდალურ წყობილებაში.

თემის გეგმა

I. კაპიტალის პირველადი დაგროვების პროცესი

1. ფეოდალიზმის ცნება.
2. ფეოდალიზმის გახრწნა.
3. კოლონიების ძარცვა.
4. აგრარული რევოლუცია.

II. სამრეწველო გადატრიალება ინგლისში

1. მანქანური წარმოება.
2. სამრეწველო გადატრიალების ეკონომიური შედეგები.
3. პროლეტარიატის გაჩენა.

1. ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარება საფრანგეთში მე-XVIII საუკ.
2. პოლიტიკური წყობილება.
3. ფეოდალიზმის ნაშთები სოფლის მეურნეობის დარგში. გლეხობის მდგომარეობა რევოლუციის წინ.
4. ფეოდალიზმის ნაშთები ვაჭრობისა და მრეწველობის დარგში.
5. მოსალოდნელი რევოლუციის ამოცანები.

IV. გერმანიის სოციალ-დემოკრატიული და პოლიტიკური წყობილება მე-18 საუკუნეში

1. გერმანიის ეკონომიკური და პოლიტიკური ჩამორჩენილობის მიზეზი.
2. ბატონყმობა როგორც ფეოდალიზმის მოაგარი ნაშთი.
3. ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარება მე-XVIII საუკ.

ლიტერატურა

ძირითადი

ქვემოთ მოთავსებული სასწავლო მასალა:	
გვერდის პირველი განყოფილებისათვის გვ.	11—21, 35—42.
„ II „	21—26.
„ III „	26—32, 42—49.
„ IV „	32—35.

დამატებითი (არაავალდებულო)

კლასთა ბრძოლის ისტორია ნაწ. I. ბახტაძე, ციხისთავი და ლორთქიფანიძე.

მეთოდური მითითებანი დამოუკიდებელი დამუშავებისათვის

ის ამხანაგები, რომლებიც შეუდგებიან ჩვენ პირველი დავალების დამუშავებას კლასთა ბრძოლის ისტორიის კურსიდან, პირველად ყოვლისა უნდა გაეცნონ ზემოაღმოყვანილ თემას გვერდს, რომელზეც აღნიშნავს დავალების იმ ძირითად საკითხებს, რომლებიც, ერთის მხრივ გვებოლი და შეთვალბული უნდა იქნეს „სასწავლო მასალის“ დამუშავების პროცესში, ხოლო, მეორეს მხრივ, იმ ისტორიულ დოკუმენტების შესწავლის პროცესში, რომლებიც დამატების სახით ერვის დავალბებას.

სასწავლო სტატიის იმ ნაწილის დამუშავების შემდეგ, რომელშიც ლაპარაკია კაპიტალის პირველადი დაკროვების შესახებ, აუცილებელია დაკვირვებით წაკითხვა ნა, ყვეტის კ. მარქსის კაპიტალის

(I ტ) მე-24 თავიდან. აქ ყურადღება უნდა მიექცეს იმ ხერხებს რომელთა ს. შუალებითაც სწარმოვცდა ადგილობრივ დამოუკიდებელ წვრილ მწარმოებელთა, გლეხების და ხელოსნების ძარცვა-საყრდნობა მხრივ, და კოლონიების, მეორეს მხრივ, და რომლის მეოხებითაც ახლად წარმოშობილი ბურჟუაზია ქმნიდა ახალ კაპიტალისტურ საზოგადოებას.

ყველა დანარჩენი დამატებითი მასალები უნდა დავამუშაოთ „ძველი წყობილების“ საფრანგეთთან დაკავშირებული საკითხების უშუალო შეწავლის შემდეგ. „ბლე და ბროსის სამფლობელოთა დეოხალური უფლებები“ და „ფოსის სამრეწოლო გლეხთა განაწესი“ წარმოადენს საუკეთესო მასალას დიდი რევოლიუციის წინა დროის საფრანგეთის გლეხობის მდგომარეობის ილუსტრაციისათვის.

ჟან ჟორესის „საფრანგეთის რევოლიუციის ისტორიიდან“ ამოღებული პატარა ნაკვეთი, რომელშიაც ლაპარაკია საფრანგეთის მრეწველობის შესახებ მე-18 საუკუნე, წარმოადგენს დამატებით და ძეტად მნიშვნელოვან მასალას გეგმის აღნიშნული განყოფილების პირველი პუნქტისათვის.

წერიტი სამუშაოს შესრულების დროს, განაკვეთის ბოლოში მოთავსებულ საკონტროლო კითხვებზე, ამა თუ იმ დებულების დასამტკიცებლად აუცილებელია ისტორიული დოკუმენტებით სარგებლობა, ცხადია არა იმ სახით, რომ მივიღოთ მხოლოდ დავალებაში მოცემული სტატიის უბრალო გადმოცემა. წერიტი ნამუშევრები არ უნდა იყოს ძალიან დიდი, სრულიად საკმარისია, რომ თვითელი კითხვის პასუხი შეიცავდეს 1 $\frac{1}{2}$ —2 გვერდს.

თემის კარგად შეთვისებისათვის ყოველგვარ აუცილებელ მასალას დაუსწრებლად იპოვიან თვით და აოცებაში, ე. ი. სრულიად საკმარისია აქ მოთავსებული მასალების კითხვა და დამუშავება. მაგრამ უფრო ღრმად დამუშავებისათვის ძალიან სასარგებლოა შესაფერი თავების წაკითხვა სხვა წიგნებსა და სახელმძღვანელოებში. ამ მიზნით ვიძლევი დამატებითი ლიტერატურის სიას.

სასწავლო მასალა

1. კაპიტალის პირველადი დაგროვების პროცესი

ფეოდალიზმის ცნება

ევროპა როდი იყო ყოველთვის ისეთი, როგორაც ჩვენ მას ვიცნობთ უკანასკნელ ათწლიდში.

დაახლოებით ათასი წლის წინეთ ევროპაში არ იყო არც დიდი სახელმწიფოები, არც დიდი ქალაქები, არც რამოდენიმე განვითარებული ვაჭრობა და მრეწველობა.

თბლად დასახლებული და გაფანტული მოსახლეობა უმთავრესად სოფლებში ცხოვრობდა, ხოლო სოფლის მეურნეობა წარმოადგენდა მოსახლეობის არა თუ მთავარს, აოაქედ ერთადერთ საქმიანობას დღევანდელთან შედარებით ცხოვრება მეტად ნელა მემდინარეობ-

და. მთელი ასეულა წლები იყო საქართველომ ოდნავ შესამჩნევი ცვლილებებისათვის როგორც მეურნეობაში, ისე საზოგადოებრივ ურთიერთობაში.

ამ ეპოქაში ევროპის მცხოვრებთა ძირითად მასას გლეხობა წარმოადგენდა. თვითეული გლეხი თავის ოჯახთან ერთად აწარმოებდა პატარა მეურნეობას და სოფლას დანარჩენ მცხოვრებლებთან ერთად სარკვებლობდა სოცლისმახლობლად მდებარე სახავეი და სხვა მიწებით.

გლეხი ცდილობდა თავის მეურნეობაში მოეყვანა ყველაფერი რაც კი საქართველო იყო მისი ოჯახის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. გლეხს გააჩნდა თავისი პური, ხორცი, რძე. მატყლასა და სელისაგან მისივე ოჯახში ქსოვდნენ უხეშ ქსოვილებს და იკრავდნენ ტანაცემებს. აქვე მუშავდებოდა ტყავი და იკრებოდა ფეხაცეხი, თვათონვე იშუებოდა სახლს, აკეთებდა მარტივ საწარმოო იარაღებს და სხვ. და მხოლოდ ზოგიერთ საგნებს, რომლებიც ყველგან არ მოიპოვება, ანდა რომელთა წარმოება დაკავშირებულია ზოგიერთ სიოთულესთან, გლეხი იძენდა სხვისაგან.

ამრიგად არსებობდა ვაჭრობაც, მაგრამ იმ მეტად უმნიშვნელო იყო სამეურნეო ცხოვრებისათვის. მეურნეობა, როგორც ჩვეულებრივად უწოდებენ, ნატურალური იყო. თუ ჩვენ წარმოვიდგენთ, რომ სოფელი ასეთი მეურნეობით უკბად მოსწყდებოდა მთელს მსოფლიოს, მას შეეძლო დამოუკიდებლად არსებობა დიდი ხნის განმავლობაში და ის ზიანი, რომელიც მოუვიდოდა ამ სოფლის მცხოვრებთ, მეტად უმნიშვნელო იქნებოდა.

არ არსებობდა მტკიცე სამეურნეო კავშირი რაიონებს შორის, ამიტომ არ იყო საქართველო ისეთი საზოგადოებრივი ორგანიზაცია, რომელიც გააერთიანებდა მთელი კუთხის ტერიტორიას. ევროპაში ამ დროს არ არსებობდა მსხვილი სახელმწიფოები. მსხვილი სახელმწიფოები ბევრად გვიან წარმოიშვეს.

მაგრამ გამაერთიანებელი ორგანიზაციების მოთხოვნილება ნელ-ნელა იზრდებოდა. ამას იწვევდა, პირველად ყოვლისა, ინტერესთა ის შეჯახება, რომლებიც ხშირ-ხშირად სწარმოებდა, როგორც ცალკე მეურნეობებს შორის, ისე მთელ სოფლებს შორისაც. ამ შეჯახებებს ადგილი ქონდა ადვილად დასამუშავებელი მიწის ნაკვეთების, საქონლის საძოვრების, სათევზაო და სანადირო ადგილებისა და სხვათა გამო. სოფლის შიგნით ასეთი შეჯახებები ირჩეოდა ყველა მოზრდილმა მამაკაცთა ანდა სოფლის მიერ წამოყენებულ თანამდებობის პირთა კრებებზე. სულ სხვა მდგომარეობა იყო სხვადასხვა სოფლებს შორის ჩხუბის დროს. აქ საქმე მიდიოდა შეიარაღებულ ბრძოლამდე, რომელიც ხშირად ათი წლობით გრძელდებოდა და რომელშიაც რაიონის მოსახლეობის დიდი ნაწილი იღებდა მონაწილეობას. ომი ამ ეპოქისათვის წარმოადგენდა ისეთ მოვლენას, რომელიც არასოდეს არ სრულდებოდა.

მანამდე ცალკე გლეხური მეურნეობები ქონებრივად თითქმის თანასწორნი იყვნენ, არ არსებობდა საკმაოდ მტკიცე ნიადაგი ერთთა დამონებისა და შეროეთა პატონობისათვის. მაგრამ მიწადმოქმედე-

ბისა და მესაქონლეობის შედარებით გაუმჯობესებულ წარმოებას
 გადასვლასთან დაკავშირებით ნელ-ნელა გაიზარდა ქონებრივი უთანასწორობა.

ზოგი მეურნეობები ახერხებდნენ საწარმოო იარაღების, პურის და საქონლის დიდი მარაგის დაგროვებას. გამდიდრებული გლეხი ცდილობდა ღარიბი მეზობლების დამორჩილებას. იმას, ვისაც სამუშაო საქონელი არ გააჩნდა აძლევდა საქონელს, მოუსავლობის დროს ასესხებდა პურს და სხვა. მოვალეები აძლევდნენ მას თავის მიწას და მისი დანიშნავების ვალდებულებასაც იღებდნენ. ამრიგად, მდიდარი ხელთ იგდებდა ბევრ მიწას და თავის მეურნეობას უზრუნველყოფდა ნუშა ხელით.

ხშირი ომები თავის მხრივ ხელს იწყობდნენ ქონებრივი უთანასწორობის ზრდას. ომის შემდეგ დამარცხებულთა ქონება იძარცვებოდა, ხოლო ფეთონ, დამარცხებულნი ჩვეულებრივად, იქცეოდნენ მონებად. გამარჯვებულთა მუქთ მუშა ხელად.

გამარჯვებულთაგან კი ყველაზე მეტ ნადავლს ითვისებდა ვინც ომში კარგად შეიარაღებული გამოდიოდა მრავალი მეომრით, ე. ი. სოფლის ყველაზე უფრო მდიდარი მოსახლე.

ომის შემდეგ განსხვავება მას და მის მეზობელთა შორის უფრო ამკარა ხდებოდა.

თანდათანობით, როდესაც მიწადმოქმედების მნიშვნელობა იზრდება, ევროპის მოსახლეობა უფრო ბინადარი ხდება. საყოველთაო შეიარაღება, რომელიც ძირითად, შეიარაღებულ ძალას წარმოადგენდა წინა ხანებში, საომარ შეტაკებებში სულ უფრო და უფრო ნაკლებ მონაწილეობას იღებს.

ამას ხელს უწყობდა ის გარემოებაც, რომ იცვლებოდა საომარი ტენიკა. ხპარებაში შემოვიდა კარგად გაკეთებული და ძვირფასი იარაღი, ისე, რომ მისი შექმნა ყველასათვის ხელმისაწვდომი არ იყო: ამრიგად გლეხთა მასიდან იყოფოდა ხალხი, რომელთათვისაც ომი სპეციალობად იქცეოდა.

სამხედრო პირო, მით უმეტეს თუ იგი მოახერხებდა ცოტად თუ ბევრად მნიშვნელოვანი რაზმის შეკრებას, იმავე დროს ოლქში ყველაზე მდიდარი იყო.

მას ყველაზე მეტი ქონდა მიწა, საქონელი, მონები, პურის მარაგი და იარაღი. მას მიმართავდა დახმარებისათვის ყველა, ვისაც დამოუკიდებლად არ შეეძლო მეურნეობის წარმოება, და ამის წყალობით მისგან დამოკიდებული ხდებოდა. თანდათანობით მოსახლეობა ეჩვეოდა ასეთი პარებისადმი დაქვემდებარებას; სთვლიდა მას ბელადთ, თავის მფარველად და სენიორად.¹⁾

ამრიგად, მთლიან ოლქში იქცევა მის სამფლობელოდ, ხოლო მოსახლეობა მის ქვეშევრდომად.

ნე X—XI საუკ. ევროპის მთელი ტერიტორია გაიყო უამრავ სამფლობელოებად, რომლებიც ფეოდალთა მთავრობის იწოდებოდა. ზოგი-

¹⁾ სენიორი—ბატონი.

ერთი ამ ფეოდატაგანი მეტად პატარა იყო—სულ ერთი-ორი სოფლისაგან შესდგებოდა, ხოლო ზოგი საკმაოდ მოზრდილი იყო და რამოდენ მე ათეულ კილომეტრზე მდებარეობდა. თვიურული ფეოდის სათავეში იღვა სენიორი ანუ ფეოდალი.

განუწყვიტელი ომები, რომლებიც იმ დროს სწარმოებდა, აძულებდა სენიორს ფხიზლად ედევნებია თვალყური თავის სამფლობელოს მთლიანობისათვის.

ოფრო სუსტი სენიორი მფარველობას ეძებდა უფრო ძლიერ სენიორთან.

ასე, თავისებურ ფეოდალური კიბისებურად მყარდებოდა კავშირი მთელი დიდი ქვეყნის ყველა ფეოდალთა შორის. ამ კიბის სათავეში იღვა ყველაზე მნიშვნელოვანი სენიორი, რომელიც კოროლის მყივროლა ტიტულს ატარებდა. მაგრამ ასეთი ფეოდალური კოროლი მეტად ნაკლებათა გავდა შემდგომი ხანის ევროპიულ მონარქს.

ნაშდვილი ძალაუფლებით ის სარგებლობდა თავისი ფეოდის საზღვრებში.

ჩვენს მიერ აღწერილი საზოგადოებრივი წყობილება მეცნიერებაში ჩვეულებრივად ფეოდალიზმად იწოდება. დასავლეთ ევროპაში ის საბოლოოდ დამყარდა X—XI საუკ., ხოლო მე-XIV საუკუნეში იწყება ისი გახრწნა, რომელიც დაჩქარდა მე-XVI საუკ.

ფეოდალიზმის გახრწნა

კაპიტალისტური საზოგადოების წარმოშობის საკითხის შესწავლას ჩვენ დავიწყებთ ფეოდალიზმის გახრწნის პროცესების არსსა და ევრედწოდებული კაპიტალიზმის პირველადი დაგროვების გამოჩვენებით. ფეოდალიზმის გახრწნისა და კაპიტალიზმის ჩასახვის ეს პროცესი მუდმივად მიმდინარეობდა და უფრო მეტად იმდროინდელი მყარობები იძულებით კარგავენ იარაღებსა და წარმოების საშუალებებს. ძალადობა—ამ პროცესის საფუძველია, ძარცვა მისი მთავარი იარაღი. ყოველივე ამის შედეგად მძარცველთა ერთი უმნიშვნელო ჯგუფი თავის ხელში აგროვებს მთელ მიწასა და სხვა სიმდიდრეს.

მძარცველები თითქმის ყველა იარაღებსა და საწარმოო საშუალებების ერთადერთ მფლობელებად ხდებიან. ბოლოს ამ პატარა ჯგუფის კოლოსალური სიმდიდრე საშუალებას აძლევს მათ სამრეწველო ნაგებობის, ფაბრიკებისა და ქარხნების აშენების, რკინის გზების გაყვანის, საოკეანო გემების აშენებისა და სხვ. ასეთია მძარცველთა—მოსახლეობის უმნიშვნელო ნაწილის ბედი.

სამაგიეროდ მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა იძარცვება, ესპობა ნორმალური ცხოვრების ყოველგვარი საშუალება, ერთადერთი რაც რჩება ამ მათას—სამუშაო ძალა.

გამძარცვულ მასებს თავის უბადრუკი არსებობა უხდებიათ. მხოლოდ სამუშაო ძალის გაყიდვით იარაღებისა და საწარმოო საშუალებათა მფლობელებზე.

ჩნდება ახალი კლასები: ბურჟუაზია და პროლეტარიატი (პროლეტარიატი და მუშები).

პროლეტარიატის წარმოშობის პროცესი და ავშირებულია არა მარტო მწარმოებელია მიერ საწარმოო საშუალებათა და იარაღების დაკარგვისათვის, არამედ ნათ განთავისუფლებასთანაც ყოველგვარი ფეოდალური ურთიერთობისაგან. ფეოდალიზმის დროს გლეხი აწარმოებს საკუთარ მეურნეობას, ფლობს შრომის საშუალებებს და საწარმოო იარაღებს ან მის საკუთარს, ანდა ფეოდალისაგან მიღებული.

მაგალითად ყმა გლეხი თავის მეურნეობაში ძალიან ხშირად სარგებლობს მუშა სიქონლითა და ინვენტარით, რომელიც ვალის სახით მიღებული აქვს ფეოდალისაგან. ფეოდალიზმის ეს მხარე ექსპლოატაციის თავისებურ ფორმასა ქმნის ერთ შემთხვევაში გლეხები იხდიდნენ, მემამულის სასარგებლოდ მოსავლის განსაზღვრულ ნაწილს, შინა სიქონლის ნაშენს, ფრინველს და სხვ მეორე შემთხვევაში გლეხობა იღებდა ვალდებულებას, რომლის მიხედვითაც გლეხი იძულებული იყო ემუშავა მემამულის სასარგებლოდ განსაზღვრული დღეების რაოდენობა თვეში ან კვირაში, განსაზღვრული კვირების რაოდენობა წელიწადში. ზოგჯერ გლეხს შექონდა ფულადი გადასახადი ფეოდალის სასარგებლოდ.

ვალდებულებასა და ნატურით გადასახადის გარდა არსებობდა მრავალი სხვადასხვა გადასახადი და ვალდებულება, მემამულეთა ყოველმხრივ უპირატესობა და პრივილეგიები.

მემამულეს უფლება ქონდა ენადირა გლეხთა მიწისრებზე, ნადირობის დროს სავსებით ანადგურებდა ნათეებს. გლეხ უფლება არა ქონდა დაეფქვა ხორბალი თავის წისკვილზე, არამედ ეს ვალდებული იყო დაეფქვა მემამულის წისკვილზე და გადაეხადა მისთვის საკმაოდ ფასი. ასეთივე წესები არსებობდა ზოგჯერ პურის გამოცხობისათვისაც ანდა ყურძნის დაწოვისათვის და სხვ. გლეხი იძულებული იყო ყოველგვარი შემოსავლის მეთაფი გადაეხადა ეკლესიისათვის. ამასთან გლეხებს ქონდათ საგზაო და სამხედრო ვალდებულება, იხდიდნენ დიდ სასამართლო გადასახადს და სხვადასხვა არაპირდაპირ გადასახადებს: მარილზე, ღვინოზე და სხვა პროდუქტებზე. დაბოლოს არსებობდა ე. წ. დამამდაბლებელი ჩვეულებები, როგორც „პირველი დამის უფლება“ და სხვ.

გლეხთა მდგომარეობა უარესდებოდა კიდევ იმიო, რომ იმ დროის სოფლის მეურნეობის ტენიკა მეტად ჩამორჩენილი იყო. კარგი მოსავლის დროსაც კი პური ძლივს ყოფნიდათ წლის ბოლომდე; სულ უწინაშენლო მოუსვლიანობაც კი, თუ არ არსებობდა შემონახული მარაგი, იწვევდა საშინელ სიმშალს.

აიძულებდნენ რა გლეხებს გადაეხადათ სხვადასხვა გადასახადება და მოეხადათ სხვადასხვა ბევარა, ფეოდალები მიმართავდნენ ძალას. აქედან ურთიერთობა ფეოდალსა და მის ქვემდებარე მწარმოებელს შორის ჩვენს წინაშე იშლება როგორც ბატონობისა და მორჩილების ურთიერთობა.

ფეოდალიზმის დროს ყოველთვის ქონდა ადგილი პირადი დამოკიდებულების ან თუ იმ სახეს მწარმოებლისა ფეოდალის მიწართ. ზოგჯერ ეს დამოკიდებულება შედარებით უწინაშენელო ხარისხით გვევლინება, მეორე შემთხვევაში მას გლეხი მიყავს მიწაზე მიმაგრებად, ბევრად თუ ცოტად აშკარად გამოხატულ ბატონყობაზე. მაგრამ ყველა შემთხვევაში ფეოდალური ექსპლოატაცია ეყრდნობა არა ეკონომიურ ძეულებას.

კაპიტალისტური მუშისაგან განსხვავებით, ფეოდალური გლეხი იმ საწარმოო საშუალებათა მფლობელი იყო, რომლებიც აუცილებელია მისი არსებობისათვის საჭირო საწარმოო საშუალებათა საწარმოებლად.

სულ სხვაა კაპიტალიზმის დროს, როდესაც მუშა პიროვნულად თავისუფალია, მაგრამ მოკლებულია იარაღებსა და წარმოების საშუალებებს, ის ეკონომიურად იძულებულია გაყიდოს თავისი სამუშაო ძალა. ამრიგად, კაპიტალისტი მუშას ექსპლოატაციას უწევს ეკონომიური იძულების საფუძველზე.

მაგრამ კაპიტალიზმის განვითარებისათვის, ამ წარმოების ახალი ხერხისათვის, რომელმაც პირადად თავისუფალი მუშა შექმნა, საჭირო შეიქმნა წინამძღვრების მთელი რიგი.

უკანასკნელთა ერთობლივობამ შეადგინა პროცესი, რომელსაც მარქსი უწოდებს კაპიტალის პირველად დაგროვებას.

კოლონიების ძარცვა

პირველადი დაგროვების ერთერთ შკარა ფორმას კოლონიები ძარცვა წარმოადგენდა.

მას შემდეგ, რაც რეგულიარული სავაჭრო კავშირი დამყარდა ამერიკასთან აზიასთან და აფრიკასთან (მასი სამხრეთ და ცენტრალურ ნაწილების ჩართვით) ევროპის მოწინავე ქვეყნები ემუშრებიან რაც შეიძლება მეტი სიმდიდრე გამოიტანონ ახალი კოლონიებიდან, რისთვისაც არ იხევენ არც ძალადობისა და არც ძარცვისაგან. ძნელია იმის თქმა თუ ევროპის ქვეყნებიდან რომელი გამოიჩინოდა თავისი ვერაგობით და დაუნდობლობით კოლონიალურ პოლიტიკაში.

გოლანდიელებს მძარცველ ხალხთა სპეცილური პროფესია ქონდათ. ძალიან ხშირად სტაკებდნენ ან ყიდულობდნენ ადგილობრივი თავადებისაგან ახალგაზრდობას. ძათ ამწყვდევდნენ ციხეებში და ამზადებდნენ ვასალურად შემდგომი გაყიდვისათვის. ინგლისელები არაფრით ჩამორჩებოდნენ გოლანდიელებს ხონებით ვაჭრობაში. ინგლისის უდიდესმა ნავთსადგურმა ლივერპულმა თავის განვითარებას მიაღწია მონებით ვაჭრობის გზით. 1730 წ. მასში იყო 15 გემი, რომლებიც მხოლოდ ამ სახის ვაჭრობას აწარმოებდა, 1770 წ. კი მათი რიცხვი გაიზარდა 96-მდე, 1792 წ. მათმა რიცხვმა მიაღწია 132-ს.

ზოგ შემთხვევაში კოლონიების ძარცვა ვაჭრობის ნიშანს ქვემხდებოდა, მაგრამ ამით ადგილობრივ მცხოვრებთა მდგომარეობა არ მსუბუქდებოდა.

აი როგორ აგვიწერს ერთი ისტორიკოსი ასეთ კოლონიელთა ვაჭრობას: „ოქროს ქვიშას და ზოდებს იღებდნენ ისეთ ნივთებში, მელთაც არაერთი ღირებულება არ ქონდათ... ძველ ჩეკმებს კოლონიებში ყიდდნენ 300 დუკატით*); ესპანური პლაჟი იყიდებოდა ათას დუკატით. ადგილობრივი მცხოვრებნი იძულებული იყვნენ ყყიდათ ისეთი ნივთები, რომლის მოხმარებაც კი არ იცოდნენ. მაგრამ მათ უარის თქმა არ შეეძლოთ. ხშირად, როდესაც ძლიერ ზოულობდნენ იმდენს, რომ თავი ეკვებათ, იძულებული იყვნენ ჩაეცვათ აბრეშუმი და ხავერდი, მოერთათ თავისი ძველი სახლების კედლები სარკეებით; მათ აყიდებდნენ ფოლაქებს, წიგნებს და ათასგვარ სხვა ნივთებს— ყველაფერს გაუგონარ ფასებში—მაგრამ მათგან ყიდულობდნენ იაფად“.

განსაკუთრებით ხელსაყრელი იყო ევროპელებისათვის და დამლუბავი ადგილობრივი მოსახლეობისათვის ნარკოტიკებით და, განსაკუთრებით, ოპიუმით ვაჭრობა.

ოპიუმსა და არაყს დაკნინებამდე მიყავდა ადგილობრივი მოსახლეობა, მაგრამ სამაგიეროდ საეაქრო კაპიტალი ამ საქმეში დიდ მოგებას ნახულობდა.

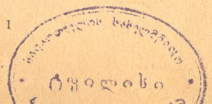
კოლონიებთან ვაჭრობა სწრაფი გამდიდრების უტყუარი საშუალება იყო. 150—200 პროც. სავაქრო მოგება ნორმალურად თთვლებოდა, მაგრამ მოგება ხშირად 500 პროც. აღწევდა.

ევროპელების ბატონობას მოქონდა ის, რომ ხშირად უნაყოფიერები ილქები სიშშილს განიცდიდნენ. მაგ. 1769 წ. შეისყიდეს რა ინდოეთში მთელი ბრინჯი, ინგლისელები მის გაყიდვაზე თანხმდებოდნენ, მხოლოდ ზღაპრულ ფასებში და ამით გამოიწვეეს სიმშილი მთელს ინდოეთში. აქედან ვასაკვირი არ არის, რომ ევროპელების შესვლის შემდეგ ადგილობრივი მოსახლეობა სწრაფად ისპობა. კუნძულ იავას ერთერთ პროვინციაში 60 წ განმავლობაში ადგილობრივი მოსახლეობა 90 პროც. შემცირდა. 1750 წ იქ ცხოვრობდა 80 ათასი მცხოვრები, ხოლო 1811 წლისათვის დარჩა მხოლოდ 8 ათასი. ბურჟუაზიული მძარცველები არაერთარ წინააღმდეგობას არ ხედებოდნენ თავისი მთავრობისაგან: პირიქით ხელისუფლება მათ ყოველმხრივ ეხმარებოდა. ინგლისის ოსტ-ინდოეთის მსხვილი სავაქრო კონპანია ინდოეთში თვითონ სარგებლობდა სახელმწიფო ძალაუფლების ყველა უფლებებით. სამაგიეროდ ევროპის ცალკე ქვეყნებს შორის ხშირად სწარმოებდა დავა მდიდარი კოლონიების გამო.

სავაქრო ომები კოლონიების ხელში ჩასაგდებად მე-XVI საუკუნსანეთისა და გოლანდიის კაპიტალის ბრძოლით იწყება. შემდგომ მე-XVIII და XIX საუკ. სწარმოებს სასტიკი ომები საფრანგეთისა და ინგლისის შორის. რუსეთი მთელ რიგ ომებს აწარმოებს ბალტიის ზღვაში შესასვლელად და სხვ.

მას შემდეგ კოლონიებისათვის ბრძოლა კაპიტალისტურ ქვეყნებს შორის არასოდეს არ შეწყვეტილა.

*) დუკატი—დაახლოებით სამ მანეთს უდრის.

მე XVI-XVII საუკ. სავაჰრო კაპიტალი, რომელიც დიდი ხნის წინ უკვე ხელს უწყობდა ფეოდალური წყობილების დარღვევას, გრძნობლად გაძლიერდა და განმტკიცდა. მაოფლიო ვაჰრობის ფართობა, კოლონების ძარცვა და ადგილობრივ მცხოვრებთა დამონება, ხელს უწყობდა ახალი კლასის, — ბურჟუაზიის განვითარებას და მის ეკონომიურ მნიშვნელობის ზრდას.

განმტკიცებულს და თავისი ძლიერების და ინტერესების შეგნების გზაზე მაგომ ბურჟუაზიის არ შეიძლო არ ქონოდა მისწრაფება მისი განვითარებისათვის ხელის შ მშლელ ფეოდალური წყობილების ნაშთების მოსასპობად. ამ მოხნით მას ბრძოლა უნდა ეწარმოებია ჯერ კიდევ ძლიერი ძიწისკვლობელ ფეოდალთა კლასის ენააღმდეგ. რომელსაც ჯერ კიდევ ხელაეპყრა პოლიტიკური ძალაუფლება.

ბურჟუაზიისა და ფეოდალ მენაულებთა შეჯახებას ადრე თუ გვიან უნდა მოეცვა კაპიტალიზისის გზით მიმავალი ევროპის ყველა ქვეყნები; მაგრამ ეს ყველაზე უწინ უნდა მომხდარიყო იქ, სადაც უფრო სწრაფად სწარმოებდა ფეოდალური წყობილებას გახრწნა და სადაც სწრაფად და წარმატებით ვითარდებოდა წარმოების კაპიტალისტური ხერხი.

ამ მხრივ პირველი ადგილი უჭირავს ინგლასს. ახლა შეუდგებით მისი ისტორიის შესწავლას.

ინგლისის მდ ბარეობა კუნძულებზეა და მოხერხებული გემების ქონა ხელსაყრელი შეიქნა ინგლისისათვის მას შემდეგ, რაც მე XVI ს. აღმოჩენილმა ზღვის იქითა ქვეყნებმა ეკონომიურ ურთიერთობათა და მიმოსლის მთავარ საშუალებათ საზღვაო გზები დასახეს.

სწორედ ამ დროდან ინგლისი იწყებს სწრაფ განვითარებას, და აფართოებს თავის ეკონომიურ ძლიერებს და ამ მხრივ საგრძნობლად უსწრებს წინ დაბარჩენ ქვეყნებს. სწრაფად განმტკიცებული ინგლისის ბურჟუაზია თავისი განვითარების გზაზე ფეოდალიზმის მრავალ ნაშთებს ეჯახებოდა.

მისი შემდგომი განვითარება მოითხოვდა მათ ჩამოშორებას ძალმომრეობით. ინგლისის დიდმა ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ მე-XVIII ს., რომელმაც მოსპო ფეოდალ-მემამულეთა ძალაუფლება და სახელმწიფო ხელისუფლება გადასცა ახლად ჩასახულ ბურჟუაზიასა და გაბურჟუებულ მემამულეებს, გზა გაუწინდა წარმოების ახალ კაპიტალისტურ ხერხს და უზოუნველყო კაპიტალიზმის ფეოდალიზმზე შემდგომი საბოლოო გამარჯვება.

როგორ მიმოინარკობდა ინგლისში პირველადი დაგროვების პროცესი მე-XVII XVIII ს.?

ეს პროცესი სწარმოებდა არა მარტო კოლონიებში, არამედ თვით ინგლისშიაც.

ექსპროპრიაციის მხერპლნი აქ უმთავრესად გლეხები იყვნენ. ვნახოთ რა განაცადა ინგლისის გლეხობამ.

ჯერ კიდევ მე-XVIII საუკ. ნახევრამდე ინგლისში საკმაოდ მრავალრიცხოვანი დამოუკიდებელი წერილი მიწოდმულობელთა კლასის სცხოვრობდა. ნაწილობრივ ესენი იყვნენ წერილი მესაკუთრე გლეხები, ნაწილობრივ შემამულე ფეოდალების შემკვიდრებობითი მოიჯარადრებები, რომელთაც პატარა-პატარა მიწის ნაკვეთი ეჭირათ. როგორც პირველთათვის, ისე მეორესათვის მეურნეობის საფუძველს წარმოადგენდა არა მარტო საკუთარი მიწის ნაკვეთები, არამედ სათემო მიწებიც. მეტად მნიშვნელოვანი იყო სათემო საძოვრების როლი მესაქონლეობის დიდი მნიშვნელობის გამო.

გლეხობის უმიწაწყლოდ დატოვება იძულების წესით ფართოდ ყოფილიყო განვითარებული მე-XVI საუკ. იმ დროს სწრაფად ვითარდებოდა მატყლის წარმოება. უკანასკნელის სამშობლოდ ითვლებოდა ფლანდრია. ფლანდრიის მატყლის მრეწველობა დიდძალ მატყლს მოითხოვდა, რომელსაც ეზიდებოდნენ ინგლისიდან. გარდა ამისა თვით ინგლისიც იაც მეტად სწრაფად ვითარდებოდა მატყლის ქსოვილების დამზადება. საკმარისია აღვნიშნოთ, რომ, მაშინ როდესაც მე-XVI საუკ. პირველ მეოთხედში ინგლისიდან ყოველწლიურად გადიოდა 85 ათასი ნაჭერი შალი, ამავე საუკუნის მესამე მეოთხედში შალის გაზიდვა გაიზარდა 125 ათას ნაჭრამდე წელიწადში. ბუნებრივია, რომ მატყლის ასეთი მოთხოვნილების გამო მისი ფასი სწრაფად იზრდებოდა. დიდი მოვების მიღების მიზნით შემამულეები რაც შეძლება მეტი ცხვრის მოშენებას ცდილობდნენ. ამ მიზნით ისინი ერეკებოდნენ მოიჯარადრებებს და მათ სახნავ მიწებს საძოვრად აქციებდნენ. სარგებლობდნენ რა ძალით, შემამულეები არ კმაყოფილდებოდნენ მხოლოდ მოიჯარადრეთა ვანდენით და ითვისებდნენ მესაკუთრე გლეხობის მიწებსაც იქ, სადაც რამოდენიმე ხნის წინ გლეხები ხნავდნენ, ახლა ლორდის ცხვრის ფარა ბალახობდა. იმ დროის ინგლისის ცრობილი მწერალი ტომას მორი სწერდა, რომ „ცხვრებმა ხალხი შეჰამეს“-ო.

„ცხვრები—ეს ყოველმხრივ მშვიდი, მცირე მოთხოვნილების ცხოველი,—სწერს მორი,—ჩვენთან ისეთი სასტიკნი გამოდგინ, რომ თავს ესხმიან ხალხს და ერეკებიან მიწებიდან, სახლიდან და ეზოდან. ყველა ადგილებსაკვებ, სადაც კი იშოვება ნაზი და ძვირფასი მატყლი, მიისწრაფიან მდიდარი ვაჭრები და მღვდლებიც კი რომ შეძენონ მიწის ნაკვეთი... მრავალი ხილების მანძილზე ისინი სპობენ ნიადაგის დამოშავებას და აქცევენ მას საძოვრად; ისინი მიწასთან ასწორებენ სახლებს და მთელს სოფლებს, სტოვებენ, რა მხოლოდ ეკლესიებს ისიც იმ მიზნით, რომ ცხვრის ფარებები მოაწყონ. გაუმაძღარი მფლობელი ლობებს ავლებს რამოდენიმე ათას დესეტინა მიწას; პატონსან გლეხებს ერეკებიან სახლებიდან; ზოგს მოტყუებით, ზოგს ძლით, ხოლო უკეთეს მთხვევაში შეიჭრობითა და სასამართლოა წესით. გლეხთა ოჯახები დაძრწიან მინდვრებში და გზებზე მანაკაცები, დედაკაცები, ქვრები და ობლები, ძამები და დედები პატარა ბავშვებით.

რაღა რჩება მათ ამის შემდეგ? ქურდობა და შემდეგ საღობო
ბელა... რაში მდგომარეობს მათი დანაშაული? მხოლოდ იმაში, რომ
მათ არ შეუძლიათ იშოვონ რაიმე სამუშაო, რომლისთვისაც მთელი
ძალღონით იბრძვიან“.

შემდეგ მიწების იძულებით ჩამორთმევა ოდნავ მიწყნარდა, რომ
მე-XVIII ს. გაორკეცებული ძალით განმეორებულიყო. ახლა მემამუ-
ლეებს ხიბლავდა ის გარემოება, რომ ჩამორთმეულ მიწებზე გაემრავ-
ლებოდა არა მარტო ცხვრის ფარა, არამედ ხნულებიც, რადგან სწრა-
ფად მოზარდი ქალაქები დიდი რაოდენობით მოითხოვდნენ პურს.
მე-XVIII საუკუნეში შემორჩეული იყო სულ 3 მილიონი აკრი მიწა.

ამ დროისათვის ემამულემ მოასწრო დაეკარგა ფეოდალური
ძალაუფლების ძველი ფორმები და მას ახალი სახის, პარლამენტის
საშუალებით ანხორციელებდა. პარლამენტი, რომელშიაც ხელმძღვა-
ნელობა მხოლოდ მემამულეთა ხელში იყო, სცემს მთელ რიგ ბრძა-
ნებებს, რომელთა მიხედვით ხან ერთი ფორმით, ხან მეორეთი უნდა
მომხდარიყო სათემო მიწების დანაწილება. მასთან განაწილება ხდე-
ბოდა არა ითემის მოსახლეთა რაოდენობის ან შრომის უნარიან და მკამე-
ლთა რიცხვის მიხედვით, არამედ თემის მონაწილეთა ნადლეების პროპო-
რციულობის მიხედვით. თვით მემამულეც თემის ერთერთ მონაწილეთ
ითვლებოდა; მაგრამ მას, ჩვეულებრივად, უფრო მეტი მიწა ქონდა,
ვიდრე მთელი ამ კუთხის გლეხობას. ამიტომ გაყოფის დროს სათემო
მიწის ნახევარზე მეტი მემამულეს ემატებოდა, მაგრამ ისიც, რაც გლე-
ხებს რჩებოდა ნაწილდებოდა არათანასწორად: ამ დროისათვის გლეხ-
თა რიგებში ხდებოდა ქონებრივი დაჯგუფება და მდიდარ გლეხთა
ფენები სათემო მიწების მნიშვნელოვან ნაწილს ითვისებდნენ.

გლეხთა დანარჩენი მასა კი სათემო მიწების გაყოფის დროს ან
მეტად მცირე ნაკვეთს, ანდა სრულიად არაფერს არ იღებდა. არა-
ფერს არ იღებდნენ ეგრედწოდებული „კოტედჯორები“ ე. ი. გლეხები,
რომელთაც მხოლოდ „კოტედჯი“ (ქონი) ქონდათ, რაგრამ არ ქონ-
დათ საკუთარი არც სახნავი და არც საძოვარი. ხშირად გაყოფის
დროს მათ ერთმეგობრად ეზოებიც კი, რადგან მათ არ ქონდათ მიწის
ნადლეები, მათ ქონებს შლიდნენ და თვითონ ერეკებოდნენ. ნათქვამს
უნდა დავუმატოთ, რომ მრავალ შემთხვევებში პარლამენტი გაყოფის
მოსაწესრიგებლად კომისრად ნიშნავდა ადგილობრივ მემამულეს, რო-
მელიც, რასაკვირველია მიწას ყოფდა ისე, როგორც მისთვის იყო
ხელსაყრელი. იყოფდა თავისათვის საუკეთესო ნაკვეთებს და ამრგვა-
ლებდა თავის სამფლობელოს. გლეხობისაგან ჩამორთმეულ მიწას მე-
მამულე ღობეს ავლებდა.

ყოველივე ამის შემდეგად გლეხობამ, ძალმომრეობის გზით, და-
კარგა საწარმოო საშუალება - მიწა. ხდებოდა ისეთივე ძარცვა, რო-
გორც ტომას მორის დროს, მაგრამ ეხლა ეს ძარცვა მტკიცდებოდა
კანონით, ის ხდებოდა პარლამენტის სახელით. ეს მარქსის სიტყვით
„პარლამენტარული ძარცვა“ იყო.

ამრიგად, „პირველად დაგროვების პროცესში,
კოლონიების მრავალრიცხოვან ადგილობრივ მცხო-
ვრებთა და ინგლისის წვრილი გლეხობის გაძარცვი-

თა და მოსპობით იქმნებოდა წინამძღვრები წარმო-
ების ახალი წესების განვითარებისათვის, იქმნებო-
და კაპიტალი და მუშაძალა, ურომლისოდაც წარმო-
უდგენელი იყო კაპიტალისტური ქარხნებისა და ფა-
ბრიკების შექმნა.

დამოუკიდებელ წვრილ მწარმოებელ გლეხთა ჩამოშორება მათი
საწარმოო საშუალებებიდან, ძველი სოფლის ნატურალურ მეურნე-
ობაზე დამყარებული ფეოდალური წყობილების დანგრევა და ამას-
თან დაკავშირებული სამრეწველო პროდუქტებისათვის შინაური გა-
ზრების ზრდა.—ყოველივე ეს ქმნიდა წინამძღვრებს იმ გადატრია-
ლებისათვის საზოგადოებრივ ურთიერთობაში და ტენენიკაში, რომელ-
საც ჩვენ სამრეწველო რევოლუციას ვუწოდებთ.

II. საზრავველო გადატრიალება ინგლისში.

მანქანური წარმოება

სად მიდიოდენ უმიწაწყლოდ დარჩენილი გლეხთა მილიონიანი
მასები? ნაწილი რჩებოდა მემამულეებთან სასოფლო მეურნეობაში
სამუშაოდ. ბევრი ვერ იტანდა დარბევით, უმუშევრობისა და სიღა-
ტაკით გამოწვეულ უბედურებას. ათასობით იღუპებოდნენ სიმშინისა
და ავითმყოფობისაგან. დარბეული გლეხობის მცირე ნაწილი კი ვე-
ყობოდა ფაბრიკებში სამუშაოდ.

ფაბრიკა—სამრეწველო წარმოების ახალი ფორმაა დამყარებუ-
ლი მანქანების გამოყენებაზე. ფაბრიკაზე გარდამავალ საფეხურად
იყო ე. წ. მანუფაქტურა*). მანუფაქტურაში ფართეთ იყო გამოყენე-
ბული შრომის განაწილება. მხოლოდ მანქანები არ იყო და შრომა
ძვლებურად ხელოსნური რჩებოდა.

მანუფაქტურის თვითიველ მუშას უნდა ეწარმოებია დასამზადე-
ბელი პროდუქტისათვის საჭირო ოპერაციების განსაზღვრული ნაწი-
ლი. შრომის ასეთმა განაწილებამ გამოიწვია მრავალი წვრილმანი
სახის ინსტრუმენტის გაჩენა, რომლებიც დანიშნული იყო წარმოების
სხვადასხვა ოპერაციებისათვის; მხოლოდ ძირმინგამში სხვადასხვა და-
ნიშნულებისათვის საჭირო, 500 სხვადასხვა სახის ჩაქუჩი მზადდებო-
და. მაგრამ მთელი უბედურება იმაში იყო, რომ რაც არ უნდა გა-
მოცდილი ყოფილიყო მუშა ერთსა და იმავე დროს მხოლოდ ერთი
ინსტრუმენტით შეეძლო მუშაობა. თუნცალა აწარმოებდნენ ცდებს, რომ
მრთელს ერთსა და იმავე დროს ორ თითისტარზე ემუშავა. მაგრამ
ერთსა და იმავე დროს ხელებითა და ფეხებით მუშაობა მოითხოვდა
ისეთ ენერგიას და ვირტუოზულ მოქნილობას, რომ ასეთი ცდებიდან
არაფერი არ გამოდიოდა. საკითხი ვადაიჭრა, მხოლოდ მანქანების
გამოკონებით.

*) მანუფაქტურა—მსხვილი კაპიტალისტური წარმოწყობა, რომელიც უმთავ-
რესად, დამყარებულია ხელით შრომაზე. მანუფაქტურა წარმოადგენდა სამრეწვე-
ლო კაპიტალის პირველ ფორმას და ეჭირა შუა ადგილი მრეწველობის შინაურ
სისტემასა და ფაბრიკას შორის.

ინგლისში ტექნიკა უფრო სწრაფად განვითარდა, ვიდრე სხვა ქვეყნებში და შედარებით უნიშვნელო დროში. იმდენად გასწორეს წარმოების ძველ წესებსა და იარაღებს, რომ ამ ხანას უწოდეს „სამრეწველო რევოლუციის ეპოქა“.

განსაკუთრებული წარმატებები ქონდა საფეიქრო მრეწველობას. აღსანიშნავია, რომ ქსოვილების დამზადება უფრო მეტი სისწრაფითა ხდებოდა, ვიდრე ძაფის ამოხვევა. ერთ მქსოველზე, საშუალოდ, სამი მრთელი მუშაობდა, მაგრამ მაინც ვერ ასწრებდნენ მქსოველს და უკნას, ნელნი განიცდიდნენ თავისებურ „ძაფის სიძაღს“. ამ „სიძაღის“ მოსასპობად საყოველთაო ყურადღება იყო მიპყრობილი მანამდე, სანამ შესაძლებელი არ გახდა სართავი მანქანის დამზადება, რომელიც ერთსა და იმავე დროს რამოდენიმე თითისტარს ამოძრავებდა.

პირველი ასეთი მანქანა გამოკონებულ იქნა გარკრივისის მიერ, (ამ მანქანაზე გარკრივისმა პატენტი აიღო 1770 წ.), რომელსაც მისი ქალიშვილის სახელი „ჯენი“ ეწოდა. ის წარმოადგენდა ერთგვარ მოწყობილობას, რომელიც ხელით მოდიოდა მოძრაობაში, მაგრამ უბრალო ხელის სართავისაგან განსხვავდებოდა იმით, რომ მას 16—18 თითისტარი ქონდა.

რამოდენიმე წლის შემდეგ „ჯენი“ გააუმჯობესა კრომპტონმა, რომელმაც მოაწყო „ნიული მაშინა“, ეს უკანასკნელი წყალს მოყვება მოძრაობაში. ახლა ერთ მანქანას უკვე ათეული თითისტრები ქონდა. ძაფის დამზადება 200 დაჩქარდა, რის შედეგადაც ძაფის ნაკლებობა მოისპო. გარდა ამისა მე-XVIII საუკუნე ბოლოს გამოკონებული იქნა საქსოვი დაზვა, რომელმაც ქსოვილების დამზადება 40-ჯერ უფრო დააჩქარა.

ახალი სართავი მანქანები წყლით მოძრაობდნენ. მაგრამ მანქანების ფართოდ გამოყენება შესაძლებელი შეიქნა, მხოლოდ მაშინ, როდესაც მამოძრავებელ ძალად გამოყენებული იქნა ორთქლი. ორთქლის ძალა დიდი ხნის წინ იყო ცნობილი, მაგრამ მისი, როგორც სასარგებლო ძალის გამოყენება შესაძლებელი შეიქნა, მხოლოდ მე XVIII საუკუნე. საუკუნის დასაწყისში. ერთმა ინგლისელმა მექანიკოსმა ნიუკომენმა მოაწყო ორთქლის მილი ქვეანახშირის მალარობიდან წყლის ამოსაქაჩავად. ნიუკომენის მაშინას მრავალი უარყოფითი მხარე ქონდა: ის ძალიან ბევრ სათბობს ხარჯავდა, მუშაობდა მეტად ნელა და ისიც შეჩერებებით. მხოლოდ 50 წლის შემდეგ 1767 წ., ის შესცვალა უფრო გაუმჯობესებულმა ორთქლის მაშინმა, რომელიც ინსტრუმენტების ხელოსანმა ჯემს-უატმა გამოიგონა. ამ დროიდან ორთქლის მანქანები მეტის-მეტად სწრაფად გავრცელდა. მათზე მოთხოვნილება ახლა უკვე იზადებოდა არა მარტო ნახშირის წარმოებაში, არამედ საფეიქრო და შენიღებ სხვა მრეწველობაშიც.

მანქანა, თანდათანობით, წარმოების ყველა დარგში იჭრება. საფეიქრო მრეწველობის სწრაფმა ზრდამ ქიმიური საქმის სრული გარდაქმნა მოითხოვა (განსაკუთრებით საქმეებო ნაწილში). ორთქლის მანქანების გავრცელებამ გამოიწვია ნახშირის მოხმარების ზრდა, ამიტომ სწრაფად იზრდებოდა ნახშირის მრეწველობა. საქსოვი და

განსაკუთრებით ორთქლის მანქანების დამზადებამ ჩიდი მოთხოვნი-
ლება დაბადა ლითონზე—ფოლადი, რკინა, თუჯი—და ნავთზე. მიწვე-
ბა მეტალურგიული მრეწველობის განვითარება, რომელიც მანამდე
ინგლისში უყუარდებოდ იყო მიტოვებული. ლითონზე დიდი მოთ-
ხოვნილების გავლენით მთელ რიგ გაუმჯობესებათა გამო რკინის გა-
კეთება დაიწყო ბუდლ ნეური წესით. ამ საშუალებამ შრომის ნაყო-
ფიერება ათჯერ გაზარდა და საგრძნობლად შეამცირა სათბობის
გასავალი. უფრო ადრე ისწავლეს თუჯის გამოყენება ქვის ნახში-
რით, ხის ნახშირის მაგიერ, რის შემდეგაც შესაძლებელი შეიქნა
თუჯის მასიური წარმოება ამავე წლებში გამოგონებული იქნა მა-
ღალი ხარისხის ფოლადის დამზადების საშუალება.

ქსოვილების მასიური წარმოება და განსაკუთრებით ნახშირისა
და ლითონის მასიურმა დამზადებამ მწვავედ დააყენეს მიმოსვლის
საშუალებათა საკითხი. ამის შედეგად ინგლისი უდიდესი არაების
ქს. ლით იფარება, რომელთა გაყვანა, თავის მხრივ, საზრდოს აძლევ-
და მეტალურგიულ მრეწველობას.

ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ ტრანსპორტის დარგში აღწევნ
უდიდეს წარმატებებს: 1803 წ. პირველად ეშვება ზღვაში პირველი
ორთქლმავალი (პირველი ორთქლმავალი აგებული იყო არა ინგლის-
ში, არამედ ამერიკაში ფულტონის მიერ) და ბოლოს 1825 წ. იხს-
ნება პირველი რკინის გზა (პირველად სულ 12 ვერსის მანძილზე).
ამ დროისათვის წარმოების სხვადასხვა დარგები მანქანების ისეთ
დიდ რაოდენობას მოითხოვდნ, რომ ბოლოს თვით მანქანათა წარ-
მოება მანქანური შეიქნა. ამ დროიდან უკვე სრულიად ჩამოყალიბდა
ახალი საზოგადოებრივი წყობილება, — დაიწყო სამრეწველო კაპიტა-
ლიზმის ეპოქა.

სამრეწველო გადატრიალების ეპოქის მიმდინარეობის უძველესი.

წარმოების სწრაფ ზრდასთან ერთად იცვლებოდა მისი ორ-
განიზაციის ხისიათიც. ძველი დაქსაქსული შინაბელოსური წარმოე-
ბა იღვენებოდა მსხვილი ფაბრიკული ინდუსტრიის მიერ. ჯერ კიდევ
ორთქლის მანქანის გაჩენამდე, როდესაც წყლის ძალით სარგებლობ-
დნ, შენდებოდა ქარხნები, სადაც ღიდ კორპუსებში ასეული მუშები
მუშაობდნ. ახლა კი ფაბრიკებში გაცილებით უფრო მეტი მუშები
იკრიბებოდნ. ჯერ ძალის მთავარ წყაროს წყალი წარმოადგენდა,
ქარხნები გაჩენებული იყო წყლის მიმდინარეობაზე, მაგრამ შემდეგ,
როდესაც წყალი ვანდენა ორთქლმა საქარხნო მშენებლობა მთლიან-
ნად ქალაქებში გადავიდა. აქედან იწყება ქალაქების სწრაფი ზრდა.

მაგალითად, მანჩესტერის მოსახლეობა 1801—1844 წ. 35 ათა-
სიდან გაიზარდა 353 ათასამდე ე. ი. ათჯერ, მსგავსადვე იცვლებო-
და ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობა. 1770 წ. ინგლისში სოფლის
მოსახლეობა 40% უდრიდა; 1811 წ. ეს პროცენტი 35-მდე დავიდა,
ხოლო 1884 წ. 26-მდე.

ყველგან, სადაც კი იკრებოდა წარმოების ფაბრიკული სისტე-
მა, — დიდ ცვლილებებს ახდენდა ქვეყნის მთელს ცხოვრებაში. წარ-

მოების ახალმა პირობებმა გარდაქმნეს საზოგადოების კლასობრივი სტრუქტურა.

გაჩნდა ახალი კლასი—პროლეტარიატი. პროლეტარიატი, მუშათა კლასი, წარმოების იარაღებისა და საშუალებების საკუთრებას მოკლებული კლასია. მუშა ყმისა და მონისაგან განსხვავდება იმით, რომ პირადით თავისუფალია. მას შეუძლიან იმუშაოს ან არ იმუშაოს. მაგრამ ეს მოჩვენებითი თავისუფლებაა, ეკონომიურად მუშა იძულებულია გაყიდოს თავისი სამუშაო ძალა.

ახალ ფაბრიკებს მრავალი მუშა ხელი სჭირდებოდა. მაგრამ მექარხნეებს არასოდეს არ განუცდიათ მუშა ხელის სიმცირე.

პროლეტარიათა კადრები სწრაფად ივსებოდა უმთავრესად ორი გზით. ერთის მხრივ ესენი იყვნენ უმიწაწყლოდ დარჩენილი გლეხები, მეორე—გაკორებული ხელოსნები და შინახელოსნები.

მანქანებმა, ძალიან მალე, არახელსაყრელად გახადეს წარმოების ძველი ხელოსნური და შინახელოსნური ფორმები. იმ დარგში, რომელშიც მანქანა მუშაობდა, ხელით მუშაობას არავითარი აზრი არა ქონდა. მანქანა ბევრად იაფად და ხშირ შემთხვევაში ბევრად კარგად ამზადებდა, ვიდრე ეს კეთდებოდა ძველებურა წესით. ასე მაგალ. რთვის ფასი 50 წლის განმავლობაში 1780—1830 წ. 35 შილინგიდან გირვანქაზე დაეცა 3 შილინგამდე, რასაკვირველია სისულელე იქნებოდა რთვის წარმოება ძველი ხერხებით.

რა უნდა ეკეთებინათ ხელოსნებისა და შინახელოსნების დიდ არმიას, რომელთაც არა მარტო წარმოების ამ დარგში, არამედ სხვაშიც უნდა გადაეტანათ მანქანების სასტიკი კონკურენცია?

მანქანების შექმნა რასაკვირველია მათ არ შეეძლოთ. ისინი პირველ ხანებში ზარალით მუშაობდნენ კარგა დროის მოლოდინში, შემდეგ ყიდდნენ ყველაფერს და ინსტრუმენტებსაც კი, ხოლო ბოლოს, როცა ყველაფერს კარგავდნენ, იძულებული ხდებოდნენ მიემართათ უახლოესი ფაბრიკისათვის სამუშაოს საშოვნელად დაქირავებული მუშების სახით.

პროლეტარიატის გაჩენა.

ფაბრიკებში სამუშაოს მიღების მსურველთა რიცხვი იმდენად მრავალი იყო, რომ ფაბრიკის კარებებთან ყოველთვის აუარებელი უმუშევრები რჩებოდნენ. ფაბრიკების რიცხობრივი ზრდის მიუხედავად, უმუშევართა რიცხვი უცვლელად იზრდებოდა.

მდგომარეობა გააუარესა ქალისა და ბავშვის შრომის გამოყენებამ ფაბრიკა-ქარხნებში. მწარმოებლები დიდი ინტერესით ექიდიდებოდნენ ქალისა და ბავშვის შრომის გამოყენებას, რადგან მათი შრომა იაფად ფასობდა მამაკაცების შრომასთან შედარებით, მეორეს მხრივ სიმშვილი არა თუ ქალებს მიერეკებოდა ქარხნებში, არამედ აიძულებდა გაცხზავნათ იქ მცირეწლოვანი ბავშვებიც.

ამრიგად, ეკონომიურმა მიზეზებმა,—მასების სილატაკემ და ფაბრიკანტების სარგებლობამ,—გამოიწვია ქალთა და ბავშვთა შრომის დიდი ზრდა.

ახალი ტენიკური საშუალებები კი ხელს უწყობდნენ ამ გარემოებას, რადგან მანქანები ხშირ შემთხვევაში მუშისაგან არ ხოვდნენ რამოდენიმედ მნიშვნელოვან ფიზიკურ ძალას; ხშირად ისინი არც ხანგრძლივ შესწავლას მოითხოვდნენ, როგორც ამას, ჩვეულებრივად აღვლილი აქვს ხელით მუშაობის დროს.

გაუზომავი იყო სილატაკე, სიმშლილი და სიტიტყვო უმუშევართა შორის. მაგრამ ის „ბენდიერნიც“, რომლებიც ეწყობოდნენ ფაბრიკაში სამუშაოდ, უკიდურეს მძიმე პირობებში ვარდებოდნენ.

ფაბრიკანტები ფართოდ სარგებლობდნენ უმუშევრობით. იცოდნენ რა, რომ მათ ყოველთვის შეეძლოთ რამდენიც სურდათ მუშა ეშოვათ, — ექსპლოატაცია უკიდურეს საზღვრებამდე დაყავდათ. მათ უმეტეს მწარმოებლები, მაშინ, ამ საქმეში არავითარ დაბრკოლებებს არ ხელავდნენ. მუშები ჯერ კიდევ ორგანიზაციულად შეკავშირებული არ იყვნენ. მათ არ ქონდათ კავშირები, რომელნიც მათ ინტერესებს დაიცავდნენ და იბრძოდნენ შრომის დამცველი კანონმდებლობის გამოსაცემათ.

სიმშალა აიძულებდა მუშებს დათანხმებოდნენ ყოველგვარ პირობებს, ოღონდ კი სამუშაო მიეღოთ.

სამუშაო დღე სულ უფრო და უფრო გრძელდებოდა და 16—18 ს. აღწევდა; სამუშაო ხელფასი ეცემოდა, ის ყოფნიდა მხოლოდ იმაზე, რომ თვითონ მუშა სიამოლითაგან არ მომკვდარიყო, ხოლო ამ ჯამაგირით ოჯახის გამოკვებაც შეუძლებელი იყო.

სრულიად ბუნებრივია, რომ ჯერ შეუკავშირებელი და გაუნათლებელი მუშათა მასები პირველ თავის შურისძიებას მიმართავდნენ არა კაპიტალისტ-ექსპლოატატორების და კაპიტალისტური სისტემის საზოგადოებრივი ურთიერთობის წინააღმდეგ, არამედ თავისი უბედურობის თვალხილულ უშუალო მიზეზის მანქანების წინააღმდეგ. მათ ეგონათ, რომ ყოველთავე გამოწვეულია ტენიკური გაუმჯობესებებით, მანქანის შემოღებით. ახალ ეკონომიურ ურთიერთობათა განსჯერება, რომელშიც მხოლოდ მანქანური წარმოება შეიქნა შესაძლებელი, მათ ვერ შესძლეს. აქედან სრულიად გასაგებია მათი ლტოლვა, წარმოების ძველი წესების დასაბრუნებლად, და მათი მიზანი ხელი შეეშალად დამღუპავი, როგორც ისინი ფიქრობდნენ, მანქანების განვითარებისათვის. და რამდენადაც ცუდ მდგომარეობაში იყვნენ მუშები, იმდენად მეტი სამუშაოლი მქონდათ მანქანებისადმი.

პარლამენტი აივსო პეტიციებით, რომლებიც მანქანების აკრძალვას მოითხოვდნენ, მაგრამ ცხადია ეს არ შეელოდა და უკიდურესობამდე მისულ განადგურებულ ხელოსანთა და შინახელოსანთა მასები ამტკრვდნენ მანქანებს და სწავდნენ ქარხნებს. მანქანის წინააღმდეგ ასეთი ჯანყები წარმოადგენდა სტიქიურ, უორგანიზაციო პროტესტს ახალი წესების წინააღმდეგ.

მანქანების დამსხვრევა და ფაბრიკების დაწვა ბუნებრივია, რომ არაფრით არ აღუმჯობესებდა მშრომელთა მდგომარეობას; ეს აქციები იწვევდა მხოლოდ სასტიკ დევნას „ბუნტოვშიკები“-ს წინააღმდეგ, რისთვისაც ხშირად საკვდილით დასჯა მოელოდათ.

მანქანების წინააღმდეგ ბრძოლა პროლეტარიატის, ერთგვარად, საბრძოლო ნათელა იყო. თუმცა ამ ჯანყებს არავითარი უშუალო საზღვრობა არ მოქონდა, მაგრამ საინაგეროდ ბევრი რამ ასწავლა მუშებს.

მუშებმა დაინახეს, რომ მანქანებთან ბრძოლას არავითარი სარგებლობა არ მოაქვს, რომ მანქანებთან კი არ უნდა ბრძოლა, არამედ მის მფლობელებთან.

მანქანების წინააღმდეგ ბრძოლა საყოველთაო მოვლენა იყო, სადაც კი იჭრებოდა ფაბრიკული წარმოება ეს ბრძოლა მეტად მრავალრიცხოვანი და წვევადე უფრო ინგლისში იყო, მაგრამ სწარმოებდა საფრანგეთშიაც, გერმანიაშიაც და სხვა ქვეყნებშიაც.

ბრძოლასა და ტანჯვაში იშვოდა პროლეტარიატი.

III. „მშველი წყობილების“ საფრანგეთი.

აქამდე ვლაპარაკობდით ინგლისის შესახებ. აქ კაპიტალისტური წარმოების სიტუმა ყველაზე უწინ წარმოიშვა. აქ წარმოების კაპიტალისტურმა ხერხმა ყველაზე უწინ დაიმორჩილა სახალხო მეურნეობის ყველა დარგები.

მაგრამ ევროპის სხვა ქვეყნებშიც ერთი მეორეზე გადადროდენ წარმოების ახალ წესებზე. ინგლისიდან მანქანები საფრანგეთში გადავიდა, ცოტა მოგვიანებით მანქანები გაჩნდა გერმანიაში—მერე ევროპის სხვა ქვეყნებში და ბოლოს რუსეთში. მინც ყველა ამ ქვეყნებში წარმოების კაპიტალისტური წესი თავის განვითარების გზაზე, მთელ რიგ ისტორიულ პირობათა გამო, უფრო მეტ დაბრკოლებებსა ხედებოდა, ვიდრე ინგლისში და ამ გარემოებას არ შეიძლება არ შეენელებია ამ ქვეყნების სამრეწველო გადატრიალების ტემპი.

საფრანგეთში, გერმანიაში და რუსეთში კაპიტალიზმის წინააღმდეგ იბრძოდენ ფეოდალიზმის მრავალრიცხოვანი ნაშთები, რომლებიც ჯერ კიდევ მოსაზრებელი არ იყო მე-XVIII საუკ., ხოლო აღორძინების გზაზე მდგომ ბურჟუაზიას წინ ელობებოდა საკმაოდ ძლიერი ფეოდალ-მემამულეთა კლასი.

ფრანგი სენიორები, გერმანელი იუნკრები და რუსი თავადები, ერთა სიტყვით ევროპის ფეოდალურ მიწისმფლობელთა ყველა წარმომადგენლები არა თუ ფიქრობდენ უბრძოლოდ დაეთმოთ ბურჟუაზიას თავის თავისი ბატონობა, არამედ, პირობით, ცდილობდენ რა ფეოდალური ექსპლოატაციის ძეგლი ფორმების მიყენებას ახალ საეკონომიკურ-ფულად ურთიერთობასთან, — მაგრამ ებლაუჭებოდენ თავის განსაკუთრებულ უფლებებსა და უპირატესობებს და სრულიადაც არ ფიქრობდენ პოლიტიკური ძალა უფლების ხელიდან გაშვებას.

და თუ საფრანგეთში ვაჭრობისა და მრეწველობის სწრაფმა განვითარებამ ბურჟუაზია უზრუნველყო, უკვე მე-XVIII საუკ. ბოლოში ძლევამოსილი ბრძოლა დაეწყო დალუპვის გზაზე მდგომი ფეოდალიზმის წინააღმდეგ. — საინაგეროდ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში — გერმანიაში და რუსეთში ფეოდალიზმის ნაშთები და მათთან

ფეოდალ-მემამულეთა კლასის ბატონობა გრძელდებოდა მე XIX საუკუნეში.

გადავიდეთ ევროპის ცალკე ქვეყნების ისტორიული განვითარების უფრო დეტალურ შესწავლაზე. ჩვენთვის აუცილებელია გარკვეული წარმოდგენა ვიქონიოთ იმას შესახებ, თუ რამდენად გაღრმავდა ფეოდალიზმის გაბრუნების პროცესი გერმანიასა და საფრანგეთში ინგლისის სამრეწველო გადატრიალების დროს.

საკითხს რუსეთში კაპიტალიზმის პირობების განვითარების შესახებ ჩვენ დავბრუნდებით ერთ-ერთ დავალებაში.

დავუბრუნდეთ ე. წ. „ძველა წყობილების“ საფრანგეთს, რომელიც მე-XVIII საუკუნეში, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში ინგლისს, ევროპის მოწინავე ქვეყანა იყო.

ზაფრობისა და მრეწველობის განვითარება საფრანგეთში მე-XVIII საუკუნეში.

მე-XVIII ს. მეორე ნახევარში საფრანგეთი ჯერ ისევ სამიწადმოკმედო ქვეყანა იყო. 26 მილ. მოსახლეობიდან 23 მილიონზე მეტი სოფლად სტატიკობდა. მხოლოდ ორ ქალაქს—პარიზსა და ლიონს ყავდა ასიათასზე მეტი მოსახლე. მიუხედავად ამისა ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარებამ აქაც საკმაო ნაბიჯები წარსდგა.

საფრანგეთს უკვე ფართე საგარეო ვაჭრობა ქონდა, რომლის წლიური ბრუნვა 750 მილ. ლივრს აღწევდა. საფრანგეთის ვაჭარ-კაპიტალისტები, არა მარტო წარმატებით ვაჭრობდნენ მახლობელ აღმოსავლეთის ქვეყნებთან,—ისინი დიდი ხნის წინ აგზავნიდნენ თავის გემებს ინდოეთსა და ამერიკაში და, თავის მოიძე ინგლისელების მსგავსად, მხუვალე მონაწილეობას იღებდნენ ზღვის იქითა ქვეყნების დაპყრობასა და გაძარცვაში. დამონება და მოსაპობა კოლონიების ადგილობრივი მოსახლეობისა, მეორე მხარე იყო საფრანგეთის სავაჭრო კაპიტალის ბრწყინვალე განვითარებისათვის, რომელიც არც მონობით ვაჭრობას უარყოფდა: ატლანტიკის ოკეანის სანაპიროებზე მდებარე საფრანგეთის მთელ რიგი ქალაქების ვაჭრები წარმატებით ვაჭრობდნენ არა მარტო კოლონი ლივრის საქონლით,—ისინი აწყობდნენ ექსპედიციებს აფრიკის სანაპიროებზე და ცოცხალი საქონლით—მონებით ამარაგებდნენ კოლონიების პლანტაციებისა და კაპიტალისტებს.

საგარეო ვაჭრობასთან ერთად ვითარდებოდა საშინაოც. საფრანგეთის ცალკე ქალაქებში მე-XVIII საუკუნე გვეხვება და მსხვილი საიჭრო სახლები და დიდი მაღაზიები. რამდენიმე ათეული საბანაკო კანტორა პარიზში თავს უყრიდა საფრანგეთის თავისუფალ კაპიტალს. მიუხედავად ამისა მთელ რიგ გარემოებათა გამო, როგორც ქვევით დავისახებთ, ფერხდებოდა შინაური ბაზრის ზრდა და ხელს უშლიდა ცალკე რაიონებს შორის სამეურნეო კავშირების განმტკიცებას.

მრეწველობის განვითარების დონის მიხედვით საფრანგეთი ბევრად ჩამორჩებოდა ინგლისს, შავრამ სხვა ევროპულ ქვეყნებზე კა წინ მიდიოდა. წარმოების კაპიტალისტურა წესი სიმწელით, მა-

გრამ აქაც იკვლევდა გზას საკმაო წარმატებით და სდევნიდა ძველ ფეოდალურ ამქრულ ხელ სნურ წარმოებას, სოფლისა და ქალაქის მშრომელი მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს შემსყიდველ-მანუფაქტურისტებს უმორჩილებდა.

მართალია მსხვილი წარმოებები საფრანგეთში ჯერ კიდევ არ იყო. მრავალ სახელო ნობებში ათ კაცზე მეტი არ მუშაობდა; მანუფაქტურები კი, სადაც რამოდენიმე ასი კაცი ითვლებოდა, მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში გვხვდებოდა.

ამ მანუფაქტურების ძელობელი არ კმაყოფილდებოდნ თავის შენობებში მოთავსებული წარმოებით და სამუშაოს სახლში ურიგებდნ მრავალ ათას შინამრეწველებს. ამრიგად სახლებში დარჩებული კაპიტალისტური სამუშაო ფართედ გავრცელებული ფორმა იყო საფრანგეთის იმ დროინდელ მრეწველობაში. ფუფუნების საგნების დამზადებაში მე-XVIII ს. საფრანგეთს კონკურენტი არ ყავდა.

მძლავრად იყო განვითარებული საფეიქრო მრეწველობაც, განსაკუთრებით აბრეშუმის ქსოვილების დამზადება. ქალაქ ლიონია, და მისი მაღამოების რითქმას მთელი მოსახლეობა ართავდა და ქსოვდა აბრეშუმს მსხვილ მწარმოებელ მანუფაქტურისტებისათვის. უკანასკნელნი წვრილი შუამავლობის მეშეობით შესოველებსა და მრთველებს სახლში ურიგებდნ ნედლეულს.

მაშასადამე, კაპიტალის დაგროვება და მასთან ბურჟუაზიის სამეურნეო ძლიერების ზრდა საფრანგეთშიაც საკმაოდ ჩქარის ტემპით მიდიოდა წინ: მე-XVII XVIII საუკ. საფრანგეთის ბურჟუა თავისი კლასობრივი ინტერესების ნიდაგზე მდგომ მძლავრ ძალად იქცეოდა. მიუხედავათ ამისა, მთელი რიგი მიზეზები ხელს უშლიდა მათ ესარგებლათ თავის სამეურნეო გამარჯვების ნაყოფით და ფეოდალიზმის ნანგრევებზე საბოლოდ განემტკიცებია წარმოების ახალი კაპიტალისტური წესი.

მანქანების შემოღება და საფაბრიკო მრეწველობის შექმნა სრულიად შეუძლებელი იყო მანამდე, სანამ საფრანგეთის ვაჭრობა, მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა არ განთავისუფლდებოდნ მრავალრიცხოვან ფეოდალური ნაშთებისაგან, მანამ არ მოისპობოდა სენიორ მიწადმფობელთა ძალაუფლება და მასთან ერთად არ დაცემოდა კოროლის ძალაუფლება—აბსოლიუტური მონარქია.

პოლიტიკური წყობილება

პოლიტიკური წყობილება მე-XVIII საუკ. საფრანგეთში სრულიად შეფერებოდა მსხვილ მიწისმფლობელთა ინტერესებს, რომელშიაც შედიოდა ორთავე პრივილეგიანი წოდება—თავადიზნაურობა და სამღვდლოება.

მხოლოდ კოროლოს სახელმწიფოებრივი ძალაუფლების აპარატის დახმარებით ამ უკანასკნელთ შეეძლოთ ამოეწოკათ ნახევრად-მშიერი გლეხობისაგან ის მრავალრიცხოვანი ფეოდალური ვალდებულებანი და გადასახადები, რომლებიც მათი არსებობის მთავარ წყაროს წარმოადგენდნ; მხოლოდ კოროლის მოწყალე ძალაუფლები-

დან შეეძლოთ მათ მიეღოთ ის მრავალრიცხოვანი პენსიები, ჯამა-
გირები და და საჩუქრები. ურომლისოდაც მათ გაუქირდნენ
წლითი-წლამდე მოზარდი მოთხოვნილებების დაფარვა.

ფეოდალიზმის ნაშთები სოფლის მეურნეობის სფეროში.

საზრუნველობის გლეხობის მდგომარეობა.

საფრანგეთის სოფლის მოსახლეობის უმრავლესობას წვრილი
გლეხები შეადგენდნენ, რომელთაც ქობები და მიწის პატარა ნაკვე-
თები ქონდათ და აწარმოებდნენ პრიმიტიული, ტექნიკურად ჩამო-
რჩენილ, სასოფლო მეურნეობას.

მთელი მიწის ფართობის მხოლოდ ერთი მესამედი ეკუთვნოდა
საფრანგეთის გლეხობას; დანარჩენი მიწა შეადგენდა აზნაურთა და
მონასტრების სამფლობელოს, რომელთა მფლობელნი, ისე როგორც
ფეოდალიზმის ძველ დროს, არ აწარმოებდნენ მსხვილ სასოფლო მე-
ურნეობას, არამედ ამჯობინებდნენ მიწის წვრილ ნაკვეთების იჯარით
გაცემას ნახევრად მშვიერ საფრანგეთის უძიწაწლო გლეხობაზე. იჯარით
აღებული მიწიდან ნახევარი მოსავლის ბატონისათვის მიცემა
იმდენად იყო განვითარებული საფრანგეთში, რომ გლეხებს ხშირად
მონახევრეებს ეძახდნენ.

ამასთან ერთად საფრანგეთის გლეხი სრული მესაკუთრე არ იყო
იმ მიწისაც კი, რომელსაც ის ფაქტიურად ფლობდა: მთელს ქვეყა-
ნაში ჯერ კიდევ ფეოდალური ურთიერთობა არსებობდა, გლეხთა
მიწები ე. წ. სენიორების შემადგენლობაში შედიოდა, რომელთაც
სათავში ფეოდალური რაინდთა მთამომავლობა იღვა—აზნაურ სე-
ნიორების სახით.

მართალია, მე-XVIII ს. საფრანგეთის გლეხები ყმები აღარ
იყვნენ ამ სენიორების და შეეძლოთ, რამოდენიმედ, განკარგულება
თავის მიწაზე, მაგრამ ისინი იძულებული იყვნენ ფეოდალური ვალდებუ-
ლებები ეხადათ სენიორის სასარგებლოდ, როგ. შავ. ვადებდათ
ცხენოსანი და ფეხოსანი ბეგარა მის მიწებზე და რაც მთავარი
ეხადათ მისთვის ნატურალური და ფულადი გადასახადები. სოფლად
არსებობას განაგრძობდნენ დამამკობელი ვალდებულებებიც როგ.
მაგალ. „პირველი ღამის უფლება“, რომელიც გლეხს აგონებდა ბა-
ტონეპური დროის მდგომარეობას.

გლეხურ მეურნეობას წინ ეღობებოდა უალრესად ველური,
უალრესად შემავიწროვებელი ვალდებულებანი რომელიც გასაქანს არ
აძლევდა მის წინსვლა-განვითარებას. მიწადმფლობელები ასეთ
ლონისძიებათა წყალობითა გლეხობას ართმევდნენ ზედმეტი პროდუ-
ქტის დიდ ნაწილს: ბატონის წისქვილით სავალდებულო სარგებლო-
ბა, ნადირობისა და დაქერის უფლება და მრავალი სხვა. აი ის მი-
ზეხები, რომლებიც სუნთქვის საშუალებას არ აძლევდნენ საფრანგეთის
გლეხს.

„მრავალი გლეხები დატვირთული არიან დიდი ოჯახებით, რასაც ისინი სიღატაკემდე მიყავთ, რის გამოც სენიორი ხშირად მძიმე სისასტიკით არ აიძულებდა ყველა ვალდებულებათა შესრულებას“ — ვკითხულობთ ერთ ერთ მე XVIII ს. ბოლოს ნაკაზში. მაგრამ ფეოდალური შემოსავლის ასეთი შემცირების დროსაც კი ბლეს და ბროს სამფლობელოებში სენიორი, როგორც დარჩენილი დოკუმენტი გვაცნობს, ახერხებდა ვალდებულებიდან განთავისუფლებისათვის გადახდევინებია 49 ლარი.

სენიორი სოფლად ყველაფერი იყო. თავის ბატონობაზე ის გლეხს ეკლესიაშიაც კი აგონებდა, სადაც მას საპატრიო უფლება ჰქონდა „სკამზე, კლიროსზე მის წინ კმევაზე და ექტენიის კითხვის დროს მოხსენიებაზე“.

ამასთან ერთად აღსანიშნავია, რომ ჩხოლოდ მარტო სენიორი არ უწოდებდა ხელს გლეხის ღარიბ ქისას: გლეხის შრომის ზედმეტ პროდუქტს ხარბი თვალით უყურებდნენ გაბატონებული კატოლკური ეკლესიისა და სახელმწიფო ძალაუფლების წარმომადგენლები.

სენიორის გადასახადი, სექციისო დესიატინა, სახელმწიფო პირდაპირი და არაპირდაპირი გადასახადები თითქმის გლეხის შემოსავლის სამ მეოთხედს მოიხმარდნენ და ცხადია, ისეთ პირობებში მკურნეობის გარვითარება შეუძლებელი ხდებოდა.

მე XVIII საუკ. საფრანგეთის სოფელი მორალურად და ფიზიკურად ნადგურდებოდა გლეხობა უბედურ, ნახევრადმშვიერ ღრსებობას განიცდიდა. მუდმივი სტიქიური ბუნტები, სენიორთა ხოცვა და ციხე სიმაგრების დაწვა წარმოადგენდნენ ეთგვარ წინამორბედს გლეხთა აჯანყებისათვის.

არაფერს ვიტყვით იმის შესახებ, თუ რამდენ გავლენა ახდენდა სენიორალური რეჟიმის უღელ ქვეშ მყოფ ნგრევის გზაზე მდგომი სოფელი საფრანგეთის კაპიტალ სტური განვითარების ტემპზე: პაპარა მიწის ნაკვეთებზე მიმაგრებული გლეხობა, ქალაქის მრეწველობის პროდუქტების ცუდი გამსაღებელი იყო. გლეხთა არ აპატიებდა მიწას და მკირენაყოფიერ სამმინდვროვანი სისტემიდან არ გადადიოდა მიწის დამუშავების ახალ გაუმჯობესებულ წესებზე.

ამრიგად ფეოდალური ნაშთები არამც თუ ამცირებდნენ შინაურ ბაზარს, არაქედ აფერხებდნენ თავისუფალი მუშა ხელის შექმნის პროცესსაც, ხელს უშლიდნენ სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკაციას, ამცირებდნენ იმ ნედლეულის წარმოებას, უროპლისოდაც წარმოუდგენელი იყო ქალაქის მრეწველობის განვითარება.

ფეოდალიზმის ნაშთები ვაზროვისა და მკმეველოვის სფეროში.

საფრანგეთის კაპიტალისტური განვითარების სისწრაფეს ხელს უშლიდნენ მე-XVIII საუკ. ბოლომდე შენახული საპურნეო ცხოვრების თითქმის ყველა დარგში ჩვეულ ფეოდალურ ჩვიულებათა და ადათთა ნიშნები. ქალაქებში არსებობდა განაგრძობდა ძველი აშკრული სისტემა, რომელიც ვეღარ ამართლებდა თავის დანიშნულებას მას

შემდეგ, რაც მრეწველობამ მუშაობა დაიწყო ფართე ბაზრისათვის. დრომოქმედი ამქრული წესები ხელფებს უკრავდენ მანუფაქტურულ სტებს, ხელს უშლიდენ მოწინავე ხელოსნებს, რათა ისინი არ გადმოქცეულიყვნენ ახალი კაპიტალისტური ტიპის წამომწყებებად. ამ ამქრული წესების მიხედვით ქალაქში სახელოსნოს გახსნა შეეძლო მხოლოდ იმას, ვისაც ხელოსნის სახელწოდა ქონდა, ხოლო ხელოსნის სახელწოდების მალ ბა ამა თუ იმ ამქრიდან ძალიან ძნელი იყო, რადგან თვითეული ამქრის ხელოსნები თავისი მიროპოლიტური მდგომარეობის შენარჩუნებას ცდილობდენ. ძეორეს მხრივ შეუძლებელი იყო შეუფერხებლად სახელოცნოს გაუართოვება და რაც მთავარია წარმოება აი ახალ ამჯობესებათა და გამოგონებათა შეტანა. ამრიგად ხელოსანთა ერთი ჯგუფი, რომელთაც ამქრის ხელოსანთა უფლებები ქონდათ მათვისებელი, თავისი ინტერესების გამო წინ ელობებოდენ ტენიფიკურ პროგრესს.

სწორედ ასეთი ამქრული შემავიწროებელი წესების გამო, მანუფაქტურისტები იძულებულნი იყვნენ ახალი, კაპიტალისტურ საწყისებზე დაყარებულა წამომწყებები ქალაქის კედლებს გარეთ, სოფლად დასახლებულ ადგილებში აეგოთ.

გარდა ამისა მრეწველობა შევიწროებელი იყო მრავალრიცხოვანი პოლიტიკური ინსტრუქციებითა და წესებით, რომლებიც ეხებოდენ არა მარტო ნაწარმოების ხარისხს, არამედ თვით დამზადების ხერხებსაც კი. მაგალითად, საფეიქრო წარმოების დარგში ეს ინსტრუქციები მანუფაქტურისტებს ავალებდა ქსოვლის განსაზღვრულ სიგრძესა სიგანესა და დაუკარნახებდენ განსაზღვრულ ფერებს.

კანტროლისა და ზედამხედველების მიხნით მთელს საფრანგეთში მთავრობის მიერ შემოღებული იყო იძულებითი დანომვრა ბაზარზე შემოსული ყველა საქონლის. აღნიშნული წესების შესრულების ზედამხედველობა დავალებული ქონდა სპეციალურ მოხელეებ, რომლებიც აჯარიმებდენ მანუფაქტურისტებსა და ხელოსნებს ამ წესების დარღვევისათვის.

არაფერს ვატყაით იმის შესახებ, თუ რამდენად დამლუპველ გავლენას ახდენდა სამრეწველო მოქმედებაზე თავისუფლების არქონა და როგორ დაღს აჩენდა ქვეყნის კაპიტალისტური განვითარებას.

არა ნაკლებ შემლუღველ წესებთან იყო დაკავშირებული ვაჭრობა. მაგ. აკრძალული იყო ბაზარზე გასაყიდათ მოტანილი პურის უკან წაღობა. საქონლის გადატანის დროს ერთი ქალაქიდან მეორეში საქონლი იყო გადასახადებისა და ბაჟის მიცემა არა მარტო მთავრობას მოხელეებისათვის, არამედ ცალკე სენიორებისათვისაც, რომელთაც ძველი ფეოდალური უფლებები ქონდათ შენახული. ამრიგად ვაჭრებს საბაჟო გადასახადის გადახდა უზღებოდათ არა მარტო სახელმწიფოს საზღვრებზე, არამედ თვით ული პროვინციის საზღვრებზედაც, რომლებიც, ოდესღაც, დამოუკიდებელ საფეოდალოს წარმოადგენდენ. ამის გამო საქონელი საგრძნობლად ძვირდებოდა, რაც გავლენას ახდენდა გასაღებაზე. გარდა ამისა, ზოგიერთ საგნებზე არსებობდა მონოპოლია: ისწრაფოდა რა სახელმწიფო, გაედიდებია თავისი შემოსავალი, კრძალავდა ზოგიერთი საქონლის გა-

ყიდვას და წარმოებას და ამ უფლებას უდიდებდა ცალკე კაპიტალი-
სტებს, უკანასკნელი მდიდრდებოდნენ, მონაპოლიურად ძარცვავდნენ
მოძნარებელს და ამით მთელი ბურჟუაზიული კლასის ინტერესებს
არღვევდნენ. არ იყო არც კარგი ვაჭრები და არც არხები, არ იყო წონა-
ზომისერთიანი სისტემა, სხვადასხვა პროვინციებში სხვადასხვა ფული
იყოჩვენ ვხედავთ, რომ ძველი წესები ავიწროვებდა საფრანგეთის კაპი-
ტალისტურ განვითარებას. ბურჟუაზია, რომელმაც მე-XVIII საუკ.
ბოლოსათვის შესძლო ეკონომიური მრეწველობის დაპყრობა, ვეღარ
ურიცდებოდა ვერც თავის პოლიტიკურ უფლებობას და ვერც ყველა
ამ ფერ დაღური წყობილების ნაშთებს, რომლებიც პრივილეგიური
კლასების სასარგებლოდ იყო წარმართული.

ყველა კლასებზე ადრე საფრანგეთში, ბურჟუაზიამ შეიგნო თა-
ვისი კლასობრივი ინტერესები და პარველმა წამოაყენა თავისი
მოთხოვნილებები ძველი წყობილების პოლიტიკის წინააღმდეგ. ის,
აზნაურებისა და სამღვდელობის მწერ, განადგურებული ქუთუფლებოთა
წოდებას ავიანგარდი იყო.

მოსალოდნელი რევოლუციის ამოცანები

მოსალოდნელ ბურჟუაზიულ რევოლუციას უნდა მოესპო ფე-
ოდალური წყობილების ყველა ნაშთები. სამრეწველო გადატრიალე-
ბა საფრანგეთში წარმოუდგენელი იყო სამღვდელობის და აზნაურე-
ბის ძალაუფლების წინასწარი მოსპობის გარეშე, კოროლის აბსო-
ლუტიზმისა, ფეოდალური მიწადმფლობელობისა და ფეოდალურ
წესების საბოლოოდ მოსპობის გარეშე.

IV. გერმანიის სოციალ-ეკონომიური და პოლიტიკური წყობილება მე-XVII საუკ.

გერმანიის პოლიტიკური და ეკონომიური ჩამორჩენილობის
მიზეზები.

მე-XVIII საუკ. გერმანია, როგორც პოლიტიკურად, ისე ეკო-
ნომიურად უფრო ჩამორჩენილი ქვეყანა იყო, ვიდრე თვით „ძველი
წყობილების“ საფრანგეთიც კი. ის ჯერ კიდევ არ იყო გაერთიანე-
ბული პოლიტიკურად, მის ტერიტორიაზე არსებობდა განაგრძობდნენ
300 დამოუკიდებელი წვრილი სახელმწიფო, რომელთაგან თვითფელს
ცალკე თავისი საზღვრები და საბაჟოები ქონდა, ყველას საკუთარი
მეფე ყავდა, საკუთარი ჯარი და მოხელეები. ბევრი ასეთი დამოუ-
კიდებელი სახელმწიფო მემამულის მფლობელობას არ სცილდებოდა
და ერთი მითაგან ორი კომლისა და წისქვილისაგან შედგებოდა და
სულ 13 სულ მცხოვრებს ითვლიდა. მე-XVIII ს. მხოლოდ პრუსია
და ავსტრია იყვნენ მოზარდი სახელმწიფოები.

პოლიტიკური დაქუცმაცება მრეწველობისა და ვაჭრობის სუ-
სტი განვითარების შედეგი იყო, გერმანია, რომელიც ოდესღაც
ევროპის სახელმწიფოებზე წინ იდგა, ამერიკის აღმოჩენისა და საო-
კეანო ვაჭრობის დაწყების შეზღვევ კარგავენ თითქმის ყველა საეჭრო
კავშირებს და იძულებული შეიქნა ადგილი დაეთმო ინგლისის, სა-

ფრანგეთისა და გოლანდიისათვის, ამის გამო კაპიტალის დაგროვება ბურჟუაზიული კლასის ხელში მე-XVI XVIII ს. ს. მეტად ნელი ტემპით მიმდინარეობდა, ვიდრე სხვა ქვეყნებში და ამასთან დაკავშირებით მეტად ნელა სწარმოებდა ფეოდალიზმის გახრწნაც.

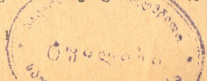
ბატონყმობა, როგორც ფეოდალიზმის მთავარი ნაწილი.

მემამულეები ანუ ეგ. წოდ. იუნკრები განუყოფლად ბატონობდნენ გერმანიის მთელს დანარჩენ მოსახლეობაზე, პირველად ყოვლისა კი მრავალრიცხოვან გლეხობაზე, რომლებიც უფრო მძიმე და უუფლებო მდგომარეობაში იყვნენ, ვიდრე მოსახლეობა საფრანგეთის გლეხები. საფრანგეთში გლეხობა პირადათ თავისუფალნი იყვნენ, გერმანიის კი, განსაკუთრებით აღმოსავლეთ ნაწილში—პრუსიაში გაცილებული იყო ნამდვილი ბატონყმობა. გლეხები იუნკრების სრულსაკუთრებას შეედგენდნენ, მათ აგებდნენ კარტში, ცვლიდნენ ძალზე, ყიდდნენ ბითუმად და ცალიბით და სხვ. პურის ფასების ზრდა და განსაკუთრებით პურზე, მოთხოვნილების ზრდა ინგლისის სამეფოებში, — გერმანიაში ინამდვილ ბატონყმობა მეურნეობის განვითარებას იწვევდა: მემამულეები ცდილობდნენ რა თავისი მეურნეობის შემოსავლის გადიდებას, არა მარტო უმიწოყლოდ ტოვებდნენ თავის გლეხებს, არამედ აწყობდნენ მსხვილ მეურნეობასაც, რომელშიაც გერმანიელ გლეხს უხდებოდა მუშაობა კვირაში 4-5 დღეს.

იმ დროის ერთ გერმანულ წიგნში ვკითხულობთ, რომ „გლეხმა ბატონს უნდა მიეცეს ფულად, პროდუქტებით და სამსახურით გაცილებით იმაზე მეტი, რასაც მას მისი მიწა აძლევს... ძალიან ბევრი გლეხები ზოგჯერ არა სკამენ კვირაობითაც კი. მათ ყავთ ძროხები, ხბოები, ცხვრები, ღორები, ქათამები, ყველაფერი ეს უნდა გაიყიდოს იმისათვის, რომ გააძღონ ის სისხლისმწოვლები, რომლებიც მათ (გლეხებს) ექსპლოატაციას უწევენ. ყველა ეს საკვები პროდუქტები მათ პირს ახლოს არის, მაგრამ არ შეუძლიანთ მიეკარონ. ქართლში. ლი და ქაშა—აი გლეხის საქმელი. მისმა ბავშვებმა მუშაობა უნდა დაიწყონ, მაშინვე ფეხზე დადგებიან თუ არა. მათ ემართებათ იგივე რაც მუშა საქონელს, რომელიც ადრევე ეჩვევა უღელში შებმას“.

ფეოდალურ ვალდებულებათა სიმწვავე გერმანულ გლეხებს აძულდებდა ეძებონ სხვა სამ შაო. გერმანიის მრავალ ნაწილებში მე-XVIII საუკ. მთელი სოფლის მოსახლეობა, დიდი და პატარა, ჩაბმული იყო სკლის რთვაში და ტილოს დამზადებაში ან და სხვა რომელიმე საქმიანობაში. „გლეხი იძულებულია დამატებითი სამუშაო ეძებოს, მაგალითად სართავი,— ვკითხულობთ ზემოდაღნიშნულ წიგნში, — რომ საშუალება მიეცეს აცხოვროს ღარიბულად მაინც, ის იძულებულია ცოლითა და შეიდწოლესრულებული ბავშვებით ართოს ყოველდღე ან ღამის პირველ საათამდე, ანდა პირველი საათის შემდეგ. მოკლედ რომ ვსთქვათ უბედურ გლეხს მთელს თავის სიცოცხლეში ხუთ საათზე მეტი არ სძინავს, ღამეში“.

გერმანიის გლეხობას კისერზე აწვა, აგრეთვე, მთელი სახელმწიფო გადასახადიც. პრუსიის პროვინციის ბრანდენბურგის 596 მემამ

მულე მე-XVIII ს. სახელმწიფო გადასახადს იხდიდნენ მხოლოდ 21 ათ ს ტალერს მაშინ, როდესაც მათი გლეხები იხდიდნენ სახელმწიფო ხაზინის სასარგებლოდ 4,5 მილ ტალერს. ეს ათარბებელი თანხები, ისე როგორც საფრანგეთში, მიდიოდა გაბატონებული კლასის მოთხოვნებიდან და დასაკმაყოფილებლად. გერმანიის ცალკე სახელმწიფოების მთავრობები სრულებით არ ცდილობდნენ უფიცი მასების განათლებ ზე და ჯანმრთელო. ეს დაეცაზე. უფრო მეტი, მეამულეთა სახელმწიფოები იმით იყვენ დაინტერესებული, რომ მასები სიბნელეში და მივიწყებაში ყოლოდათ.

„ბოლო გლეხისა და ქალაქის ხელოსნისათვის,—ნათქვამია კოროლის ერთერთ ბრძ ნებაში, ე. ი. ორთავე კლასისათვის, რომელნიც ჩვენ ქვე გერმანია უმრავლესობას წარმოადგენენ, საკმარისია თუკი მათ სწორი წარმოდგენა ექნებათ რელიგიასა და ეკონომიკათ თავისი ვალდებულებები, როგორც ქვეშევრდობა“. „დიდი ცოდნა მათ აენებს, რადგან ცოდნა მათ გონებას დატვირთავს ისეთი ცნებებით, რომლებსაც ისინი, თავის მდგომარეობაში როგორც საქაროა, ვერ შეითვისებენ. ბუნდოვანი წარმოდგენა ჩალალ კულტურაზე მათ მისცემს მხოლოდ მცირეთდნ შეგნებას იმ მდგომარეობისა და იმ საქმიანობისას, რომლისათვისაც ისინი არიან დანიშნულნი საზოგადოებაში“.

მე-XVIII ს. სახელმწიფო გადასახადს იხდიდნენ მხოლოდ 21 ათ ს ტალერს მაშინ, როდესაც მათი გლეხები იხდიდნენ სახელმწიფო ხაზინის სასარგებლოდ 4,5 მილ ტალერს.

მე-XVIII ს. სახელმწიფო გადასახადს იხდიდნენ მხოლოდ 21 ათ ს ტალერს მაშინ, როდესაც მათი გლეხები იხდიდნენ სახელმწიფო ხაზინის სასარგებლოდ 4,5 მილ ტალერს.

მე XVIII საუკ. გერმანია ჯერ კიდევ არ იცნობდა არც მსხვილ კაპიტალისტურ წამოწყებებს—მანუფაქტურას, არც დიდ, მილიონიან ბრუნვის მქონე, სავაჭრო სახლებს და საბანკო კანტორებს. სხვა ქვეყნებიდან შემოზიდული საქონელი გაცილებითა სჭარბობდა გაზიდულს, ხოლო მრეწველობა, ჯერ ისევ, მრავალრიცხოვან დამოუკიდებელ ხელისუფლების ხელში იმყოფებოდა. მაინც, შინამრეწვილების ფართე განვითარება, კაპიტალისტური სამუშაოს სახლში დარიგების სისტემის გავრცელება, მოწმობდნენ იმას, რომ გერმანია იბოძოდა წარმოების ახალ კაპიტალისტური ხერხის შემოღებისათვის.

მე-XVIII ს. ბოლოს გერმანიის გლეხს უხდებოდა გადაეტანა არა მარტო ფეოდალური, არამედ კაპიტალისტური ე სპლოატაციაც. ასეული ვაჭარ შემსუდველები ნახევარ ფასებში ართმევდნ გლეხს იმ ტილოსა და ნართს, რომელსაც ის აწარმოებდა იმისათვის, რომ დროზე გადაეხადა მემამულისათვის მრავალრიცხოვანი გადასახადები. განსაკუთრებით მძიმე პირობებში უხდებოდა ცხოვრება პრუსიის პროვინციის, სილეზიის გლეხობას: მე-XVIII საუკ. ბოლოს ამ პროვინციის მქსოველები და მრთველები, მთის კალთებზე გაშნებული სოფლების გლეხები, ერთი მწერლის დამახასიათებელი გამოთქმით, „ქსოვდნ ორთავე ფეხით ფეოდალურ ჭაობს. მაშინ როდესაც მათი სხეული უკვე შეპყრობილი იყო ბრძოლის მწვავე გრივალით, რომელიც კაპიტალისტური კონკურენციით იყო გამოწვეული“.

მე-XVIII საუკ. გერმანიაში ისე, როგორც საფრანგეთში, გაბატონებული იყო აზნაურობა. აქ არ იყო ეკონომიურად ძლიერა, თავისი კლასობრივი ინტერესების მქონე ბურჟუაზია. გერმანიის ბურჟუაზია ჯერ ისე „ჩვენებაში“ იყო, ის უსუსული იყო წინააღმდეგობისათვის და იძულებული იყო უსიტყვოდ გადაეტანა ფეოდალიზმის უღელი. ის სამოწველო გადატრიალება, რომელიც ინგლისში მე-XVIII საუკ. მეორე ნახევრიდან დაიწყო, გერმანიაში შეიძლებოდა მომხდარიყო გაცილებით გვიან. მხოლოდ მას შემდეგ, რაც საფრანგეთის დიდმა რევოლუციამ მე XVIII ს. ბოლოს და 1848 წ. რევოლუციამ გერმანიაში მოსპეს ფეოდალიზმის ნაშთების დიდი ნაწილი.

დასკვნები.

ამრიგად, ჩვენ განვიხილეთ სამრეწველო კაპიტალიზმის ჩასახვის პროცესი ევროპის ცალკე ქვეყნებში.

ჩვენ ვხედავთ, რომ ეს პროცესი სრულიადაც არ მიმდინარეობდა მშვიდობიანის გზით და უმეტესწილად კარლ მარქსმა სთქვა, რომ „წარმოშობის პროცესში მყოფი კაპიტალი სისხლსა და ტალახს უშვებს თავისი პირებიდან თავიდან ვეხებადღე“. ათას უდანაშაულო მსხვერპლს სტოვებს თავის გზაზე; დაოდი და ცრემლი მოაქვს მშრომელი ხალხსათვის. მეტად მძიმე იყო უმწიფელოდ დატოვებულ გლეხებისა და დაძარცული ხელოსნების ბედი ევროპის ყველაზე უფრო მოწინავე ქვეყანაში—ინგლისში. არა ნაკლებ მძიმე წუთები ელოდა, წარმოების კაპიტალისტური წესის შემოჭრასთან დაკავშირებით, ევროპის ყველა ჩამორჩეული ქვეყნების მშრომელებს.

სასაქონლო ფულადი ურთიერთობის განვითარება და მსოფლიო სამეურნეო კავშირების გაძლიერება აუარესებლად გლეხობის მდგომარეობას, რომელიც ჯერ კიდევ მე-XVIII ს. არ განთავისუფლებულიყვნ ფეოდალური უღლისაგან.

კ. მარქსი—კაპიტალი, ტ. I, თავი 24

ეგრედწოდებული პირვანდელი დაბროვება.

1. პირვანდელი დაბროვების საიღუმლოება.

... კაპიტალისტური საზოგადოების ეკონომიური სტრუქტურა (სამეურნეო წყობილება) ფეოდალური საზოგადოების ეკონომიური სტრუქტურიდან წარმოიშვა. ამ უკანასკნელის რღვევამ პირველის ელემენტები გაანთავისუფლა.

უმუშაო მწარმოებელს, მხოლოდ მაშინ შეუძლია იყოს თავისი პიროვნების ბატონ-პატრონი, როდესაც იგი მიწაზე აღარ არას მიკრული და აღარ იმყოფება სხვა პიროვნებასთან ბატონყმურ ანუ ფეოდალურ დამოკიდებულებაში. შემდეგ, სამუშაო ძალის თავისუფალი გამოიდევლი რომ გახდეს და მიაწოდოს თავისი საქონელი ყველგან, სადაც მისი მოთხოვნილება არის, მუშა უნდა განთავისუფლებულიყო ამქრების ბატონობისაგან, მათი წესდებებისაგან ქარგლებისა და შევირდების შესახებ და შრომის ყოველგვარი შემზღუდელი

წესებისაგან. ამგვარად, ისტორიული მოძრაობა, რომელმაც მშვიდობა ებღობა დაქირავებულ მოშვებად გადააქცია, ერთის მხრივ, გამართობა ტება მათ განთავისუფლებაში ფეოდალური და ამქრული იძულები-საგან; და ჩვენი ბურჟუაზიული ისტორიკოსებისათვის მხოლოდ ეს მხარე არსებობს. მაგრამ, მეორეს მხრივ, ეს ახლად განთავისუფლებულნი მხოლოდ მაშინ იწყებენ თავიანთი თავის გაყიდვას, როდესაც მათ წართმეული აქვთ ყველა საწარმოო საშუალებანი და მათი არსებობის ყველა გარანტია, რომლითაც ისინი უზრუნველყოფილნი იყვნენ ძველი ფეოდალური დაწესებულებების მიერ. და ეს მათი ექსპროპრიაციის ისტორია არ წარმოადგენს გამოცნობის საგანს. იგი სისხლით და ცეცხლის გავერვარებული ენით არის ჩაწერილი კაცობრიობის ისტორიაში.

სამრეწველო კაპიტალისტებს, * ძალის ამ ახალ მპყრობელებს, თავის მხრივ, უნდა განედევნათ არა მარტო ამქრის ოსტატები, არამედ — ფეოდალებიც, რომლებიც სიმღიდრის წყაროს ფლობდნენ. ამ მხრივ მათი გაძლიერება ნაყოფია გამარჯვებით მოსილი ბრძოლის წინააღმდეგ ფეოდალური ძალაუფლებისა მისი აღმაშფოთებელი პრივილეგიებით. აგრეთვე — წინააღმდეგ ამქრების და ბორკილებისა, რომლითაც ისინი ზღუდავდნენ წარმოების განვითარებას და ადამიანის თავისუფალ ექსპლოატაციას ადამიანის მიერ.

... გამოსავალი წერტილი განვითარებისა, რომელმაც შექმნა როგორც დაქირავებული ძეშა, ისე კაპიტალისტი, მუშის მონობა იყო. ეს განვითარება იმაში გამოიხატებოდა, რომ ამ მონობამ მხოლოდ ფორმა გამოიცვალა და ფეოდალური ექსპლოატაცია კაპიტალისტურ ექსპლოატაციად გადაიქცა. ამ პროცესის შესვლელობის გასაგებად არც ასე ბევრი უკან დახევა დაგვირდება წარსულში. თუმცა კაპიტალისტური წარმოების დასაწყისის ჩვენ უკვე მე XIV და მე-XV საუკუნეში ვხვდებით, სახელდობრ — ხმელთაშუა ზღვის ნაპირას მდებარე ზოგიერთ ქალაქებში, კაპიტალისტური ერა მაინც მე-16 საუკუნე-ნიდან იწყება. სადაც რგი აღორძინდა, ბატონყმობა იქ დიდი ხნის მოსპობილი იყო და საშუალო საუკუნეების სიამაყე — თავისუფალი ქალაქები — უკვე დაქვეითების გზას ადგა.

პირვანდელი დაგროვების ისტორიაში მთელ ეპოქას შეადგენდა ყველა ის გადატრიალება, რომელიც კაპიტალისტების კლასის აღორძინების ბერკეტს წარმოადგენდა; მაგრამ ყველაზე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ მომენტებს, როდესაც ადამიანთა უამრავი მასები უცრათ და ძალდატანებით მოწყვეტილნი იყვნენ საარსებო საშუალებებს და ვატყორცნილნი შრომის ბაზარზე, როგორც ფრინველივით თავისუფალი პროლეტარები. სოფლის მწარმოებლის ანუ გლეხის მაწის ექსპროპრიაცია მთელი პროცესის საფუძველს შეადგენს.

... ამ ექსპროპრიაციის ისტორია სხვადასხვა ქვეყნებში სხვადასხვა ელფერს იღებს, ამასთანავე სხვადასხვა თანდათანობით და სხვადასხვა ისტორიულ ხანაში სხვადასხვა საფეხურებს გადის. კლასიკური ფორმით იგი მხოლოდ ინგლისში სწარმოებს, რომელსაც ჩვენ სწორედ ამიტომ მაგალითის სახით ვიღებთ.

ინგლისში ბატონყობა ფაქტიურად მე-XIV საუკუნის დამლევს მოისპო. მოსახლეობის დიდი უპირავლესობა მაშინ,—და უფრო კი მე-XV საუკუნეში,—თავისუფალი გლეხებისაგან შესდგებოდა, რომელნიც თავის საკუთარ მეურნეობას აწარმოებდნენ, რანაირი ფეოდალური სამოსელითაც არ იყო დაფარული მათი საკუთრების უფლება. დიდი საბატონო მამულების მოურავი (ბურმისტრი) ოდესღაც ყოფილი ყმა, განდევნალ იქნა თავისუფალი ფერმერის მიერ. სამიწადმოკმედო დაჭირავებული პეშები ნაწილობრივ შესდგებოდნენ გლეხებისაგან, რომელნიც თავისუფალ დროს მსხვილ მემამულეებთან მიიღოდნენ სამუშაოდ, ნაწილობრივ კი—განსაკუთრებული, შედარებით და აბსოლუტურად მცოკრიცხოვანი, დაჭირავებული მეშების,—ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით,—კლასისაგან. ამასთანავე ეს უკანასკნელიც ფაქტიურად დამოუკიდებელი მეურნე გლეხები იყვნენ, რადგანაც შრომის ხელფასის გარდა მათ კოტეჯი და 4-5 აკრი სახნავი მიწა ეძლეოდათ. გარდა ამისა, ნამდვილ გლეხებთან ერთად ისინი სარგებლობდნენ სათემო მიწებით, სადაც თავიანთ საქონელს აძოვებდნენ და შოულობდნენ სათბობ მასალას: შეშას, ტორფს და სხვ.

ევროპის ყველა ქვეყანაში ფეოდალურ წარმოებას ახასიათებს მიწის დანაწილება რაც შეიძლება მეტ, ფეოდალებიდან დამოკიდებულ, პირთა შორის. მსგავსად ყველა სუვერენისა ფეოდალური ბატონის ძლიერებაც დამყარებული იყო არა მის შემოსავალზე, რომელიც შესდგებოდა საიჯარო გადასახადისაგან, არამედ მისი ქვეშევრდომებს რიცხვზე, ხოლო ეს უკანასკნელი დამოკიდებული იყო გლეხების რიცხვებზე, რომელნიც დამოუკიდებელ მეურნეობას აწარმოებდნენ. თუკაც ინგლისის მიწა-წყალი ნორმანების მიერ დაპყრობის შემდეგ დაყოფილი იყო უზარმაზარ საბარონოებად და თითოეული მათგანი ხშირად 900 ძველ ანგლო-საქსონ სალორდოს შეიცავდა, მიუხედავად ამისა იგი მოფენილი იყო პატარ-პატარა გლეხური მეურნეობით, სადაც მხოლოდ აქა-იქ მღებარეობდა მსხვილი საბატონო მამული.

... იმ გადატრიალების პროლოგს, რომელმაც კაპიტალისტური წარმოების საფუძველი შექმნა, ადგილი ჰქონდა მე-XV საუკუნის მესამედში და მე XVI საუკუნის პირველ ათწლებლებში.

... ამ მოვლენის უშუალო მიზეზი ინგლისში იყო ფლანდრიული მატყლის მანუფაქტურის აყვავება და მასთან დაკავშირებული მატყლის ფასების აწევა. ძველი ფეოდალური თავად-ბზნაურობა დიდმა ფეოდალურმა ომებმა შთანთქმა, ხოლო ახალი თავისი დროის შვილი იყო, რომელსაც ფული ძლიერთა შორის უძლიერესად მიაჩნდა. მის ღონისძივად შეიქმნა სახნავი მიწების გადაქცევა ცხვრების საძოვრად.

... ჯერ კიდევ მე-XVII საუკუნის დამლევს,—დამოუკიდებელი გლეხობა, უფრო მრავალრიცხოვანი იყო, ვიდრე მოიჯარადრეების კლასი. იგი შეადგენდა კრომველის უმთავრეს ძალას და, თვით მა-

კოლეის აღიარებით. წარმოადგენდა ხელსაყრელ კონტრასტს მოქმედი აზნაურებთან, მათ შინაყმებთან და იმ სოფლის ხეცებთან რებით, რომელთა მივალვებაც ზატონის „საყვარლების“ დაქორწინებაში გამოიხატებოდა. მაშინ ძვეთ სოფლის დაქირავებული მუშეები სათემო მიწების თანამფლობელები იყვნენ. დამოუკიდებელი გლეხობა დაახლოებით 1750 წელს გაჰქრა, ხოლო მე-XVIII საუკუნის დაშლევს გაჰქრა სათემო მიწათმფლობელობის უკანასკნელი კვალი.

... სათემო საკუთრება, რომელიც სრულიად განსხვავდება ზემო აღნიშნული სახელმწიფო საკუთრებისაგან, ძველი გერმანული დაწესებოლება იყო და ფეოდალიზმის მკარველობის ქვეშ განაგრძობდა არსებობას. ჩვენ უკვე დავინახეთ, რომ მისი ძალდატანებითი უზურპაცია, რომელსაც უნეტს წილად თან სდევდა სახვეი მიწების საძო რებად გადაქცევა, მე-XV საუკუნის დაშლევს დაიწყო და გრძელდებოდა მე-XVI საუკუნეში. მაგრამ მაშინ ეს პროცესი ინდივიდუალური ძალმომრებლის სახით მიმდინარეობდა და მის წინააღმდეგ ამაოდ იბრძოდა კანონმდებლობა 150 წლის განმავლობაში. მე-XVIII საუკუნის პროგრესი იმაში გამოიხატება, რომ თვით კანონი სახალხო მამულის გაძარცვის იარაღი ხდება, თუმცა მსხვილი მოიჯარადრები ამას გარდა, თავიანთ საკუთარ პატარა მეთოდებსაც მიმართავენ. ამ ძარცვა გლეჯის პარლამენტარულ ფორმას წარმოადგენს „Bills for Inclosures of commons“ (სათემო მიწების შემოფარგვლის კანონები). ე. ი. დეკრეტები, რომლის საშუალებითაც ძველმულებმა თვითონვე იჩუქეს სახალხო მიწები კერძო საკუთრებად.

... იმ დროს როდესაც დამოუკიდებელი გლეხების ადგილი დაიკავა tenants-at-wille მან, ანუ წყრილმა წლიურად მოიჯარადრებმა, დაბეჩავებულმა და ღენდლორდების თვითნებობაზე დაპოკიდებულმა ბრბომ — სათემო მიწების სისტემატიურმა ძარცვა გლეჯამ სახელმწიფო ქონების ძარცვისთან ერთად განსაკუთრებით ხელი შეუწყო იმ მსხვილი ფერმერის ზრდას, რომელსაც მე-XVIII საუკუნეში „კაპ ტალურ ფერმებს“ ან „საეპრო ფერმებს“ უწოდებენ, ხელი შეუწყო აგრეთვე სოფლის მოსახლეობის პროლეტარიატად გადაქცევას, ანუ მის „განთავისუფლებას“ მრეწველობისათვის.

... უკანასკნელი თვალს. ჩინო პროცესი გლეხთა მიწების ექსპროპრიაციისა ნობილია გრეთწოდებული „Clearing of Estates“-ის სახელით (მსწების გაწმენდა ნ. მდელიად კი მათი გაწმენდა აღამიანები ავაქ). ეს „გაწმენდა“ ყველა ზენოგანხილული ინგლისური მეთოდის უპაღვის პუნქტს წარმოადგენს.

... საქმე მიდგა კოტჯებისაგან „გაწმენდაზე“, ისე რომ სამიწადმ-ქმედო მუშება ველარ პოულობენ აუც ლებელ თავშესაფარ ადგილს იმ მიწაზე, რომელსაც ისინი ამუშავებენ თუ რას წარმოადგენს „Clearing of Estates“ ამ სიტყვის ნაწილილი მნიშვნელობით, ჩვენ ეს შეგვიძლია გავიკნოთ ზემო შოტლანდიაში თანამედროვე რომანების ამ აღთქმის ქვეყანაში. იქ ეს პროცესი განსხვავდება მისი სისტემატიური ხ.სითით, მისი დიდ მასაბში წარმოების. რომ ლიც ერთი დაკრით ხორციელდება (იოლანდიაში მებატონეები ერთბა-

შად მთელ სოფლებს ჰყრიან; ზემო შოტლანდიაში კი ამ „გაწმენ-
დას“ განიცდიან ისეთი მამულები, რომელნიც თავისი სივრცით
გერმანულ საპერცოკოებს უდრიან) — და, ბოლოს, ჩამორთმეულ მი-
წის საკუთრების განაყოფილებული ფორმებით.

ქვეყნული
ინსპექციის

... აქ საქარისია მოვიყვანოთ სუტერლანდის პერცოგინიას
მიერ წარმოებული „გაწმენდა“, როგორც იაგალითი იმ მეოთრისა,
რომელიც გაეფუტებული იყო მე-XIX საუკუნეში. როგორც კი შეუდ-
გა იართველობას, ამ ეკონომიურად განსწავლულმა ქალბატონმა გა-
დასწყიტა გაეტრებია რადაკალუოი ეკონომიური რეფორმებ
და საძოვრებად ადაექცია მთელი საგრაფო, რომლის მოსახლეობა
წინედ გატარებული ანალოგიური ზომებით უკვე 15.000 სულამდე
იყო დაყვანილი. 184-1820 ლებში ეს 15.000 მცხოვრები, დაახ-
ლოებით 3.000 ოჯახი, სისტემატიურად იყო განდევნილი და აღ-
მოფხვრილი. ყველა ძათი სოფელი გაანადგურეს და დასწევს, ხოლო
მიხდვრებ — საძოვრებად გადაექც ეს. ბრიტანელი ჯარისკაცები
ეგზეკუციისთვის იყენენ გაგზავნული და საქვე ამკარა შეტაკე ამდე
მევიდა ადგილობრივი მოსახლეობის წინააღმდეგ. ერთი მოხუცი ქა-
ლი თავის ქოხში დასწევს, რადგანაც მან უარი განაცხადა მის და-
ტოვებაზე. ამნაირად ამ ქალბატონმა მიითვისა 794 000 აკრი მიწა,
რომელიც უხსოვარი დროიდან კლანს ეკუთვნოდა. განდევნილ
მცხოვრებლებს მან მისცა ზღვის პირას დაახლოებით 6.000 აკრი,
2 აკრი ოჯახზე ეს 6.000 აკრი მიწა აქამდე დაუმუშავებელი იყო
და მესაქუირებს არავითარ შემოსავალს არ აძლევდა. პერცოგინ-
იამ კეთილშობილ გრძობათა ისეთი სიტუბე გამოიჩინა, რომ აკრი
მიწა 2 შალინგ და 6 პენსად მისცა იჯარით კლანს იმავე წევრებს,
რომელნიც ასეული წლების განმავლობაში მისი საგარეულოსათვის
სისხლს ღვრიდეს, მთელი წართმეული კლანის მიწა მან 29 მსხვილ ცხვი
ფერმად დაჰყო და თითოეულ ფერმაში ხოლოდ ერთი კომლი დაასა-
ხლა უმ ტეს წინად ინგლისელი მოიჯარადრე მოჯამავირეში. 1825
წელს 15.000 გელის ადვილი უკვე 131 000 ცხვარმა დიიქირა. ზღვის
პირას გადატყარცილი ადგილობრივი მოსახლეობის ნაწილი მეთე-
ვზეობით ცდლობდა თავის რჩენას. ისინი ამფიბიებად იქეენ და,
როგორც ერთი ინგლისელი მწერალი ამბობს, ნახევრად ხმელეთზე
ცხოვრობდნ და ნახევრად წყალში. მაგრამ ორივე ერთად-მხოლოდ
ნახევრად უზრუნველყოფდა მათ არსებობას.

**3. სისხლიანი კანონმდებლობა მსხპროპრიაციამწილთა წინააღმდეგ
მე-15 საუკუნის ბოლოდან დაწყებული.**

შრომის ხელფასის დახაწევად გამოცემული კანონები.

ფეოდალური რაზმებას დაშლის გამო და გრიგლისებურად
წარმოებული მიწის ძალდატნებითი ექსპროპრიაციით განსვენილი,
ფრინველივით თავისუფლა პროლეტარიატი იმავე სისწოათით ვერ
შთაინთქებოდა განვითარების გზაზე შემდგარი მანუფაქტურის მიერ

როგორი სისწრაფითაც იგი ქვეყნად ჩნდებოდა. მეორეს მხრივ, ის ხალხი, რომელიც უცრად მოწყვეტილი იყო ჩვეულებრივი ცხოვრების პირობებს, ვერ შეეგუა ისევე სწრაფად ახალი მდგომარეობის გამო შექმნილ დისციპლინას. ისინი მასიურად ხდებოდნენ მათხოვრებად, ავაზაკებად და მაწანწალებად, ზოგჯერ თავისი ნებით, უმეტეს შემთხვევაში კი—გარემოებათა ძალდატანებით. აქედან წარმოსდგა მე. XV საუკუნის დამლევის და მთელი მე XVI საუკუნის განმავლობაში სისხლიანი კანონმდებლობა მაწანწალობის წინააღმდეგ მთელ დასავლეთ ევროპაში.

ეხლანდელი მუშათა კლასის მამები, პირველ ყოვლისა, დასჯილი იყვნენ იმისათვის, რომ ისინი იძულებით გადააქციეს მაწანწალებად და პაუპერებად. კანონმდებლობა მათ „ნებაყოფლობით“ ბოროტმოქმედებად სთვლიდა და იმ დებულებიდან გამომდინარე, რომ მათ კეთილ სურვილზე იყო დამოკიდებული მუშაობის გავრძელება ძველ, უკვე არ არსებულ პირობებში.

ინგლისში ეს კანონმდებლობა ჰენრიხ მე-VII-ის დროს დაიწყო. ჰენრიხ VII, 1534 წელი: მოხუცებულ და შრომის უნარმოკლებულ მათხოვრებს ნება ეძლევათ იმათხოვრონ. პირიქით შრომის უნარიან მაწანწალებს გამათრახება და საპყრობილე მოვლით სასჯელად. ისინი უნდა მიაკრან ურემზე და იმ ზომამდე სცემონ, ვიდრე სისხლი არ გადმონათხვეს მათი სხეულიდან; შემდეგ მათ უნდა ჩამოერთვათ ფიცის, რომ დაბრუნდებიან თავიანთ სამშობლოში ან და იქ, სადაც ისინი უკანასკნელ სამ წელიწადს ცხოვრობდნენ და „შეუდგებიან შრომას“. რა საშინელი ირონიაა. ჰენრიხ VII-ის 27-ე აქტი აღასტორებს ამ კანონს და ახალი დამატებებით აძლიერებს. მაწანწალობის ხელმეორედ ჩადენის დროს დაწესებულია განმეორებითი გამართრახება და ნახევარი ყურის მოკრა; ამ დანაშაულის შემამედ ჩამდენი სიკვდილით ისჯება, როგორც მძიმე დამნაშავე და საზოგადოების მტერი.

ედუარდ VI: 1547 წელს, თავისი მეფობის პირველსავე წელიწადს გამოსცა ბრძანება, რომლის ძალითაც ყველა ის, ვინც მუშაობას ერიდება იმის მონად უნდა გახდეს, ვინც მას დააბეზღებს და მის უსაქმო ხეტიალს გააძეოს. პატრონმა თავისი მონა უნდა კვებოს პურიით და წყლით, აძლიოს მას წყალწყალა სასმელები და ხორცის ისეთი ნარჩენები, რომელიც მას მოეპოვებოდა. მას უფლება აქვს აიძულოს თავისი მონა ყოველნაირ საძაგელ სამუშაოზე მათრახით და ბორკილებით.

თუ მონა ორი კვირით გაეპარება თავის პატრონს, მაშინ მას სამუდამო მონობა მიესჯება და მის შუბლზე ან ლოყაზე აღბეჭდილი იქნება დარი „N“. თუ იგი მესამედ გაიქცევა, დასჯილი იქნება სიკვდილით, როგორც სახელმწიფოს მოღალატე. პატრონს შეუძლია მისი გაყიდვა, ანდერძით გადაცემა და გაქირავება, როგორც ყველა სხვა მოძრავი ქონებას ან პირუტყვის. თუ მონები თავიანთი ბატონების წინააღმდეგ რაიმეს განიზრახავენ, აგრეთვე სიკვდილით ისჯებიან. მომრიგებელი მოსამართლენი ვალდებული არიან აძებნიონ ლტოლვილი მონები მათი ბატონების განცხადების მიხედვით. თუ

აღმოჩნდება, რომ მაწანწალა სამი დღე უსაქმოდ დაეხეტებოდა, იგი სამშობლოში იგზავნება: გახურებული მანთით გულზე დაღს ამოსწავენ, გაუყრიან ბორკილებს და გზებზე ან სხვა საქმეზე ამოწვევენ. თუ მაწანწალა თავის დაბადების ადგილის შესახებ ყალბ ცნობას მისცემს, მაშინ იგი დასჯება იმით, რომ ამ ადგილის მასი მცხოვრებლების ანუ კორპორაციის სამუდამო მონა ვახდება და აღიბეჭდება დალით—„S“. ყველას უფლება აქვს მაწანწალას შეიღებოს წაართვას და შევირდების სახით თავისთან იყოლოს—ვაჭები 24 წლამდე და ქალიშვილები 20 წლამდე. თუ გაიქცევიან, ისინი ზემოაღნიშნულ ჰასაკამდე თავიანთ აღმზრდელ პატრონების მონები ხდებიან. ამ უკანას ნელთ შეუძლიათ თავიანთ სურვილისამებრ მათ ბორკილი დაადონ, მათრახით სცემონ და სხვ. თითოეულ პატრონს შეუძლია თავის მონას კისერსა, ფეხებსა ან ხელეზზე რკინის სალტე დაადოს, რომ უფრო ადვილად იცნოს იგი და უზრუნველყოს თავის უფლება მასზე. ამ კანონის უკანასკნელ ნაწილში გათვალისწინებულია ისეთი შემთხვევები, როდესაც ამა თუ იმ ღარიბებმა უნდა იმუშაონ იმ ადგილებთან ანდა იმ პირთათვის, რომლებმაც უნდა იზოჯნონ მათ გამოკვებაზე და აღმოუჩინონ მათ სამუშაო. ამგვარ სამრეელო მონებს ჩვენ ვხვდებით ინგლისში თვით მე-XIX საუკუნეში roundsmen ის სახელწოდებით.

ელისაბედი, 1572 წელი: მათხოვრები, რომელთაც სათანადო ნებართვა არ აქვთ აღებული და 14 წელზე მეტი ხნის არიან, სასტიკად უნდა იქნენ გაპატირებულნი და მარცხენა ყურზე დაღდასმულნი. თუ მათ არაეინ აიყვანს სამსახურში ორი წლის განმავლობაში; რეციდივის დროს, თუ ისინი 18 წელზე მეტი ხნის არიან, და თუ მათ არაეინ აიყვანს სამსახურში ორი წლის განმავლობაში, სიკვდილით უნდა დაისაჯონ; მესამე რეციდივის დროს ისინი შეუბრალებლად უნდა დაისაჯონ როგორც სახელწიფოს მოალაატენი. ანალოგაური კანონები: 18, ელისაბედის c.13 და 1597 წლის კანონი.

იაკობ 1: ყველა, ვინც უსაქმოდ დაეხეტება და მათხოვრობს გამოცხადებულია მაწანწალად. მომრიგებელი მოსამართლენი,—რასაკვირველია, უმეტეს შემთხვევაში მემამულეები, მრეწველეი და სასულიერო პირნი,—რომელთაც მინდობილი აქვთ სასამართლოს საქმის გარჩევა, Petty Sessions ში (სასამართლოს სხდომა ორი ან სამი მომრიგებელი მოსამართლის მონაწილეობით) აღჭურვილნი არიან უფლებით მიუსაჯონ ასეთ მაწანწალებს საჯარო გამათრახება და საპყრობილეში დატუსალება, პირველად 6 თვით, ხოლო მეორედ ორი წლით. საპყრობილეში ყოფნის დროს მათი გამათრახება უნდა ხდებოდეს ისე ხშირად და იმ ზომამდე, როგორც ეს მომრიგებელ მოსამართლეებს სურთ... გაუსწორებელ და მანეე მაწანწალებს მარცხენა მხარზე დაღი—R უნდა დაასვან და იძულებითი მუშაობა მიუსაჯონ; თუ მათ კიდევ დაიქერნ მათხოვრობაში, მაშინ შეუბრალებლად უნდა დასაჯონ სიკვდილით. ამ დადგენილებებს კანონიერი ძალა ჰქონდა მე-XVIII საუკუნის დასაწყისამდე.

ამგვარად, სოფლის მოსახლეობა ძალდატანებით თავის მიწა წყალს ჩამოშორებული, განდევნილი და მეტ ნაწილად მაწანწალად

გადაქცეული შესაზარი ტერიტორიის ტული კანონების საშუალებით გამათრახებით, დადაღვით და წამებით — დაუმორილეს შრომის ატცილებელ დისციპლინას.

არა კმარა, რომ შრომის პირობები ერთ პოლუსზე კაპიტალის სახით გვევლინება, ხოლო მეორეზე ადამიანებისა, რომელთაც არაფერი გაიჩნიათ გასაყიდი, გარდა თავიანთ სამშაო ძალისა. არა კმარა აგრეთვე, რომ მათ აიძულებენ, თავის ნებთვე გაყიდონ თავიანთი თავი კაპიტალისტური წარმოების მსვლელობაში ვითარდება მუშათა კლასი. რომელსაც აღზრდის ტრადიციის და ჩვეულების გამო ამ წარმოების მოთხოვნილებანი მიაჩნია თავის თავად „სკაობუნების კანონებად. განვითარებული კაპიტალისტური წარმოების პროცესის ორგანიზაცია სპობს ყველა წინააღმდეგობას, რელატიური კარბი მოსახლეობის მუდმივი შექმნა აფერხებს შრომის მოთხოვნის და შრომის მიწოდების კანონს და, ამგვარად, შრომის ხელფასს იმ საზღვრებში, რომელიც თვითმზარდ კაპიტალის მოთხოვნილებას შეესაბამება; ეკონომიურ ურთიერთობათა უსიტყვო ძალდატანება განმტკიცებს კაპიტალისტების ბატონობას მუშებზე. მართალია კიდევ მიმართავენ უშუალო ეკონომიურ ურთიერთობათა გარეშე მყოფ ძალდატანებას, მაგრამ ეს ხდება მხოლოდ გამონაკლისის სახით. საქმის ჩვეულებრივი მსვლელობის დროს მუშა შეიძლება მინებებულ იქნეს „წარმოების ბუნებრივ კანონებზე“, ე. ი. იმ დამოკიდებულებაზე კაპიტალისაგან, რომელიც თვით წარმოების პირობებისაგან გამომდინარეობს, მათ მიერ არის უზრუნველყოფილი და გამარადისებული. სულ სხვა იყო კაპიტალისტური წარმოების ისტორიულად წარმოშობის დროს. ამომავალი ბურჟუაზია საკიროებდა და იყენებდა სახელმწიფოებრივ ძალაუფლებას შრომის ხელფასის „მოსაწესრიგებლად“, ე. ი. მისი იძულებითი მოსათავსებლად ისეთ ფარგლებში, რომელნიც ხელს უწყობენ ზედმეტი ღირებულების შექმნას სამუშაო ძლის გასაგრძელებლად და თვით მუშის ნორმალური დამოკიდებულების კალაპოტში ჩასაყენებლად. აი არსებითი მომენტი ევრეთწოდებული პირვანდელი დაგროვებისა“.

სამშრომლო ბლე და ბროსს ფეოდალური უფლებები ბურჟოაში*)

ორი სამშრომლო ბლე და ბროსს შემოსავალი შემდეგი წყაროებისაგან შესდგება: პირველად ყოვლისა შემოთაღნიშნული ფერმების საიჯარო გადასახადი, შემდეგ შემოსავალი ფეოდალური უფლებებიდან, რომლებიც ქვევით იქნება ჩამოთვლილი.

საპატიო და სასარგებლო უფლებანი დაკავშირებული სამშრომლო ბელს მფლობელობასთან:

1. უფლება სისხლის და სამოქალაქო სამართლის წარმოების პირველ, მეორე და მესამე ინსტანციებში ბელ მთელს ტერიტორიაზე და აგრეთვე სხვა სოფლებში როგორც მაგ: ბროსსა და ჟალეში.

*) ვ. ფრიდლიანდი და ა. სლუცკი. „დასავლეთ ევროპის რვე. მოძრაობათა ისტორია“ ნაწ. I გვ. 69-73 გამოც. მე-4—1927 წ.

2. ტყის მცველობა-მეთვალყურეობის უფლება: მეტყევე-სენიორს ექვემდებარება ყოველგვარი საქმე ტყისა და წყლის ირგვლივ, არჩევს ყოველგვარ ადამიანებს და ასაძრთლებს დაინაშავეებს ნადირობისა და თევზისჭერის წესების დარღვევისათვის.

3. გზ.ზე მეთვალყურეობის უფლება ე. ი. პოლიციური ზედამხედველობა ქუჩებზე, გზებზე და ს.გზაო ნაგებობებზე (დიდი გზების გამოკლებით) სენიორი ნიშნავს ოლქის მოსამართლეს, მეტყევეს და გზის უფროსს.

სენიორის სასარგებლოდ მიდის ყველა ჯარიმები და კონფისკაცი-აქმნილი საქონელი. ეს წყარო მას წლიურად საშუალოდ რვა ლივრს აძლევს.

მას უნდა ჰქონდეს ციხე და ჰყავდეს ციხის უფროსი. მას უფლება აქვს დანიშნოს 12 ნოტარიუსი, სინამდვილეში კი ბლენში მხოლოდ ერთი ნოტარიუსია „და მასაც არაფერი აქვს გასაკეთებელი.“ ეს თანამდებობა მიცემული აქვს მას ტყეში და მხოლოდ იმისათვის, რომ დაეწიებდეს არ მისცეს სენიორი; „სხვათა შორის ამ სამფლობელოში უფრო შეგნებული კაცის მოძებნის საშუალება არ არის, რომელიც გამოასწოებდა ამ თანამდებობას“.

ის ნიშნავს პისტავსაც, მაგრამ უკვე დიდი ხანია ეს პრისტავი არავითარ იჯარას აღარ აძლევს თავის თანამდებობისათვის და საერთოდ არავითარი შემოსავალი არ შემოაქვს.

4. პირდაპირი და ქონებრივი ხარკი. ძველად ბურბონში ხარკი ეკუთვნოდა იმ განრიგს, რომელიც მონურ ანუ ყმურ ხარკად იწოდებოდა, ხოლო ყმები ეკუთვნოდნენ იმ განრიგს, რომელთაც სიკვდილის შემდეგ თავს ქონებაზე ძემკვიდრეობის უფლება არ ჰქონდათ. სენიორებს, რომელთაც სრულიად ხელშეუხებლად შეუნახავთ, მთელს თავის ტერიტორიაზე, განსაკუთრებული ფეოდალურა უფლებები, დღევანდლამდე სარგებლობენ უფლებით, რომელიც ნებას აძლევს მიიღონ თავისი ვასალების ძემკვიდრეობა ყოველგვარ შემთხვევებში თუნდაც ეს ხდებოდეს ვასალთა შეილებით საზიანოდ, თუ კი ეს უკანასკნელნი მუდმივი მცობერებნი არ იყვენ ამ ადგილ-მამულზე და არ ცხოვრობდნენ გარდაცვლილ მშობლებთან ერთ ქერ ქვეშ. მაგრამ 1225 წ. გოდ-დე-სულდომ თავის ვასალებს უბოძა ქარტია, რომელითაც მან უარყო თავისი უფლება ქონებრივ და პირად ხარკზე და სავაგიეროდ მიიღო საშოქალაქო გადასახადის მიღების უფლება. ეს გადასახადი არსებობს დღევანდლამდეც (იხილეთ ქვევით).

5. უფლება უპატრონო ნივთებზე. ე. ი. დაკარგულ საქონელზე, ნაპოვნ ნივთებზე, შემოფრენილ ფუტკარის გუნდებზე და ამონათხარ სიმდიდრეზე.

6. უფლება შემკვიდრეოთ დახოცილ პირთა ქონებაზე; აგრეთვე შემკვიდრეობის უფლება უკანონოდ გაჩენილთა და სხვაგნადან მის სამფლობელოში მოსულთა სიკვდილის შემდეგ; უფლება სიკვდილის სასჯელ მასჯილთა, მუდმივად გადასახლებულთა და განდევნილთა ქონების მისათვისებლად.

7. ნადირობის და თევზის ჰერის უფლება, მასთან მეორეს 15 ლივრს აფასებდნენ წლიურად.

8. 1225 წ. ქარტიით მოქალაქეობრივი უფლებებისათვის სებულ განსაკუთრებული გადასახადის აღების უფლება. 1484 წ. სპეციალურად აღწერა ალბანების მიხედვით: ყველაზე მდიდრებმა წლიურად უნდა გადაიხადონ 12 ფუთი ქვაყვი და 12 პარიზული დენიე; საშუალო მდგომარეობის ხალხმა 9 ფუთი ქვაყვი და 9 დენიე; ყველა და-ნარჩენები იხდიან 6 ფ. ქვაყვს და 6 დენიეს.

9. გადასახადი ბლე-ს-ციხე სიმაგრის დასაცავად. 1497 წ. კოროლის ბრძანების მიხედვით ამ გადასახადის სიდიდე ქალბლეს მცხოვრებთათვის და ას სასამართლოს ოლქის ყველა მცხოვრებთათვის როგ. მაგ: შარლის, ბაჟმარვიეს და სხვა მცხოვრებთათვის განსაზღვრული იყო წლიურად 5 სუ თვითეულ კომლზე, რაც მოდიოდა სისრულეში. ეს გადასახადი, რატომღაც, მხოლოდ ახლო წარსულში მოისპო. თუმცა უკანაქნელი ხელწერილებით შეიძლება დავამტკიცოდ, რომ ამ კუთხის ყველა მცხოვრები ამ გადასახადის გადასახდე-ლად ყოველთვის ვალდებულად სცნობდა თავს.

10. საგზაო გადასახადების ქალ. ბლოზე გაძვირდა ყველა საქონელსა და სურსათ სანოვაგეზე, ხორბლის, კრუბის, ფქვილისა და მწვანილის გამოკლებით.

11. გადასხმის უფლება, ე. ი. სენიორის სასარგებლოდ თვითე-ული კასრ ღვინიდან, რომელიც ბლოში იყიდებოდა 9 პინტის გადა-ხდა. ეს უფლება 1782 წ. გადაეცა გამოსასყიდათ 6 წლით წელწადში 60 ლივრათ.

12. გადასახადი საკლავზე, ანუ ქალაქში დაკლული რქოსანი საქონლის ენის მიღების და წვრილფეხა საქონლის თავ-ფეხის მიღე-ბის უფლება. ბლეში ხორცის გამყიდავი არ არის; მაგრამ მაინც „კანის მკის დროს და მთელი წლის განმავლობაში 12 ხარსა კლა-ვენ“. ამ გადასახადს აგროვებს მოურავი და ლიურად 3 ლივრი ფასობს.

13. გადასახადი იარმარკებზე და ბაზრობებზე. წონასა და ზო-მაზე ხუთი იარმარკაა და კვირაში ერთჯერ ბაზრობა; მაგრამ იარმა-რკებიცა და ბაზრებიც მეტად მცირეოდენ ვაჭრობას აწარმოებდენ. დახურული ბაზარი არ არის. ეს უფლება წლიურად 24 ლივრათა ფასობს.

14. ცხენოსანი და ფეხოსანი მომსახურეობის მოთხოვის უფლე-ბა. ბლეს სენიორი როგორც ადგილობრივი უზენაესი მოსამართლე სარგებლობს ამ უფლებით 97 კაცის მიმართ თვით ბლეში, ხოლო 26 კაცის მიმართ ბროსში. ფეხოსანი მომსახურეობის დროს სენიორი თვითეულ კაცს საკვებად 6 სუს აძლევს დღეში, ხოლო ცხენოსანი მომსახურეობისათვის — კაცსა და ურემს ოთხი ხარით — აძლევს 12 რუს.

15. სენიორის წისქვილებით სარგებლობის აუცილებლობა. მე-წისქვილე ახდენენებს დაფქული ხორბლის მეთექვსმეტედ ნაწილს. სე-ნიოლის მყლისა და ქარის წისქვილები იქვე მდებარე 6 არბანი მი-წით წლიურად ქირავდება 600 ლივრად.

16. იძულებითი სარგებლობა სენიორის პურის საცხობით. 1537 წ. დადებული ხელშეკრულებით სენიორსა და მის ვასალებს

შორის ის (ხელშეკრულება) ნებას აძლევს მათ (ვასსალებს) სახლში იქონიონ მხოლოდ პატარა თონეები ქაღებისა და სხვა — გამოსაცხობად, ხოლო პურის საცხობად, ვალდებული არიან ისარგებლონ სენიორის ნიორით.

სენიორს უფლება აქვს გადაახდევინოს ცომის მეექვსედი ნაწილი; ეს უფლება მათ წლიურად 150 ლივრს მოუტანდა, მაგრამ რაზოდენიმე წლის წინად პურის საცხობი დაინგრა და ახალი აღარაშენებულა.

17. სამლოცვის შენახვის უფლება. ასეთი მოთხოვნებია ციხესიმაგრის პაოკში.

18. ვასალების ქონებაზე მემკვიდრეობის უფლება. ამ უფლების საფუძველზე სენიორი თავის ვასალების მემკვიდრეთ ითვლება ამ გამონაკლისის გარდა, როდესაც გარდაცვლილის ღვიძლი შვილები ცხოვრობდნენ მასთან ერთ ქერ ქვეშ მისი სიკვდილის მომენტში.

19. უფლება ცარიელი, მიგდებული და წყლისაგან ჩარეცხილი მიწის ფლობისა.

20. საპატო უფლება: საკურთხეველის გვერდზე სკამზე კდომის, მის წინ განსაკუთრებული კმევა, მისი სახელის მოხსენება ექტენის კითხვის დროს, ეკლესიაში დასაფლავება და აგრეთვე შიგნითა და გარეთა სამგლოვიარო სარტყლის უფლება დასაფლავების დროს.

21. საბატონო გადასახდები გლეხებისაგან, სენიორისთვის, ვინც მიწას შეიძენდა, 40 დღის განმავლობაში ყიდვის შემდეგ.

22. საეკლესიო დესიატინები და ხორცის პროდუქტთა გადასახადი. გარდამცარეო უფრო გამონაკლისისა ყველა საეკლესიო დესიატინები შეიძინა სენიორმა. დესიატინის გადასახადს შეადგენს მე-13-ე ძნა.

23. უფლება ეგროწოდებულ „საბატონო ძნაზე“: „ბუბონში“ „საბატონო ძნა“ სხვადასხვა საზომით იღება, ბატონის სასარგებლოდ ხან იღებენ მე-3-ე ძნას, ხან კი მე-5-ეს, მე-6-ეს, ან მე-7-ეს, უფრო ხშირად კი მე-4 ძნას, ბლესში იღებენ მე-12 ძნას*.

24. სენიორის მფლობელობაში მყოფ სახლის, მინდვრის სახნავისა და სხვა უძრავ ქონებაზე გადასახადი — ჩინში დამატებითი ჩინში და რენტა.

ბლეს მიდამოებში ამ კატეგორიას 810 არპანი მიწა ეკუთვნის, რომელიც 511 ნაკვეთად არის გაყოფილი და 120 კაცის სარგებლობაშია. წლიური საერთო თანხა, რომელსაც სენიორი მათგან იღებს ჩინშის სახით შეადგენს: 130 ფრანკს ფულად, 67 ჩეტვ ხორბალს, 3 ჩეტვ. ტყავს, 159 ჩეტვ. შვრიას, 130 ქათამს და ყვერულს. ყველაფერი ეს ღირს 575 ფრ.

ბროსის მიდამოებში ამ კატეგორიას 85 არპანი მიწა ეკუთვნის, რომელიც გაყოფილია 112 ნაკვეთად და 20 კაცის მფლობელობაშია. წლიური საერთო თანხა, რომელსაც სენიორი მათგან იღებს ჩინშის სახით შეადგენს: 14 ფრანკს — ფულად, 17 ჩეტვ. ხორბალს, 32 ჩეტვ. ტყავს, 3 ქათამა და 1 ყვერულს. ყველაფერი ეს ღირს 120 ფრანკი.

25. უფლება სათემო მიწებზე (124 აპრ. შლესში და 164 აპრ. ბროსში). ვასალების სათემო მიწებზე მხოლოდ სარგებლობის უფლება აქვთ: „თითქმის ყველა მიწები, რომლებშიაც ისინი სარგებლობენ სენიორებს ეკუთვნით, რომლებიც აწესებენ ვასალებისათვის სარგე-

ბლობის უფლებას, ეს სარგებლობის უფლებაც ეძლევა არა ყველას, არამედ ზოგ ერთ პირებს*.

ზენოთხამოთელილ ვალდებულებათა გარდა, რომლებიც დაკრძალა სრ. ბულა აქვს სამფლობელო ბლეს, კიდევ აქვს შემდეგი ვალდებულებანი:

1. ბლეს მღვდლის ჯამაგირი. კიროლის 1686 წ. ბრძანებით ის უნდა უღრიდეს 300 ლივრს.
 2. ჩაფრის შენახვა. გარდა ბინისა და ვათობისა მას ეძლევა სამი არპანი მიწა და 200 ლივრი.
 3. მოურავს არქივების შესახები, მეთვალყურეობის, შეკეთებისა და შესწორების, ჯარების შესაკრები და სხვა ეკუთვნის 434 ლივრი და გარდა ამისა მასვე ეძლევა 10 არპანი მიწა სასარგებლოდ.
 4. კიროლის სასარგებლოდ „მეოცედის“ გადახდა.
- ძველად ბლესა და იროსის მცხოვრებნი იხდიდენ 810 ლივრს ორი მეოცედის სახით და 2 სუს თვითეულ ლივრზე. ხოლო ამჟამად დესიატინისა შემოღების შემდეგ ისინი იხდიან 1216 ლივრს.

ფოქსის *) სამრევლო გლეხთა განაწესი (ნაკაზი)

ჩვენ ძალიან ვესურს, რომ მრავალი შესაცვლელი გადასახადებიდან პირველ რიგში მოიხსონ ისინი, რომლებიც ეხებიან საგნებს, რომელთა მოხმარება აუცილებელია როგორც ღარიბთა, ისე მდიდართათვის, მაგ. გადასახადი მარილზე. არც ერთი გადასახადის განაწილება არ ხდება ი.ე კუთხით, ისე უსამართლოდ, როგორც მარილზე. ალბ.დ იძისი მომგონნი შემდეგი მოსაზრებიდან გამომდინარე: საჭიროა ისეთი ხერხის გამონახვა, რომელიც აიძულებს ღარიბებს იმდენივე გადაიხადონ, სახელმწიფო ხარჯების დაფასების დ საფარავად რამდენსაც მდიდრები იხდიან, მაგრამ, რადგან ღარიბების დაბეგვრა არ შეიძლება ტალიით; სარეწაო შეფასებით, ნატურალურ ვალდებულებით, სულობრივი გადასახადით, ხუთპროცენტიანი გადასახადით, რადგან ისინი არ ვადიხდიან ამ გადასახადებს და ვერც წართმევა მოახერხდებოდა, ამიტომ დააწესეს დიდი გადასახადი მარილზე, მათ ისე როგორც მდიდრებს არ შეეძლო უმაილოდ გაძლება, ამიტომ მათი გასავალი მარილის შექმნაზე ნაწილობრივ შესცვლიდა იმ გადასახადებს, რომელსაც ჩვენ მათ ვერ შევაწერთ. ასეთი უნდა იქონ გადასახადის მსახურთა არაადამიანური მოსაზრება, რომელთაც ეს აღმაშფოთებელი გადასახადი შემოიღეს.

ჩვენ მოვითხოვთ, რომ მოიხსოს კიროლის სანადიროები, რადგან მეტად დიდ ზიანს აყენებენ მიწადმოკმედებას და ამდენადვე სახიანო და საზარალო არიან სახელმწიფოსათვის.

*) Ц. Фридлянд и А. Слущкий—История революционного движения Западной Европы. ч. 1. стр. 79-82 изд. 1927 г.

ჩვენთვის არ არის უცნობი, რომ მდიდართა ეხლანდელი ფუნქციონირებისათვის და მანუფაქტურათა სიმრავლის გამო პარიზის მთავარ მიდამოებში აუარებელი შუშა იხარება, რაც ტყეების შემცირების იწვევს; მაგრამ ტყეების უფრო მეტ რაოდენობას ანადგურებს კოროლის სანადირო მიდამოებში გამრავლებული ნადირი, რადგან სრულიად არ აძლევს გაზრდის საშუალებას, გამოჩნდება თუ არა ახალი ყლორტები, ცხოველები მაშინვე სპობენ მას.

და სოფელში რამდენი ოჯახი ჩავარდა უკიდურეს სიღატაკეში ჯარაყმების გამო, რომლებსაც განურჩევლად ადევნიებენ მათ და ხშირად სრულიად უდანაშაულოდ, მრავალი მსხვერპლად; კვირებოდა სრულიად მცირე დანაშაულისათვის, რომელსაც დაუდევრობით ან და კოროლის სანადიროთა ირგვლივ გამოცეიული კანონების უცოდინრობით ჩაიდენდა.

სანლიში არასოდეს არ დაივიწყებენ საცოდავი დედაკაცის მკვლელობას, რომელიც მოკლული იქნა მარწყვის კრეფის დროს ნადირობის მეთვალყურის დელიონის მიერ და ახალგაზრდა კუას მკვლელობას, რომელიც მოკლული იქნა, სწორედ ასევე, ორი წლის წინ, როდესაც ხმელ შეშებს აგროვებდა მანტილის მიდამოებში, ის მოკლა ნადირობის მეთვალყურე ორსემ. შესაძლებელი იყო ასეთივე ტრადიციული ფაქტების მოყვანა, მაგრამ განა დასაჯებელია, რომ ასეთ სახიზლარ დანაშაულობათა ჩამდენი პირები მძოლოდ სხვა ადგილზე იყვენ გადაყვანილნი და მასთან წარმატება მიიღეს სამსახურში?

ჩვენ მოვითხოვთ, რომ თვითეულს ქონდეს იმდენი ბუნებრივი უფლება, რომ თავის მიწაზე გაწყვიტოს ნადირი, რომელიც აობრებს მოსაფალს, ცხადია სენიორის უფლების დარღვევის გარეშე (მათი ნადირობის უფლება, როგორც ისინი ამბობენ ვრცელდება მთელს მათ მიწაზე); თუ კი ისინი არავის არ ავენებენ, თუმცაღა ჩვენ ძალიან კარგა ვიცით, რომ ეს უფლება არის ძარცვა, უზურპაცია, რომელიც მოხდა ორასი წლის წინად გლეხთა განიარაღების დროს.

გლეხებს, რომელთაც ისეთი საშუალებები არ გაგვაჩნია, რომ სამტრედები მოვაწყოთ, რატომ უნდა ვაძლევდეთ საქმელს სენიორებისა და მსხველი მიწადნაფლობელების კუთვნილ მტრეებს? ნუთუ იმისათვის, რომ შესაძლებელია ქარმა წააქციოს ჩვენი მცირეოდენი ყანები ჩვენ უბედულების დასასრულებლად ან მოგვიხდება დიდი ხარჯების გაწევა, ანდა ეს ფრინველები მოსპობენ მას და ჩვენც საბოლოოდ გაგვანადგურებენ.

ასეთივე პეტი ელის სხვა პურეულ მცენარეებს, რომლების დაცვა გვიხდება მთელი სამკვირის განმავლობაში, რადგან ჩვენ იმულებული ვართ ვკვებოთ სენიორების არა მარტო კორდლები, ხობბები, იომები, ლორები და სხვ, არამედ ყველა მტრედებიც, ხოლო ყველა ეს იმდენია, რამდენიც მათ მოესურვება.

და ხომ არ გვიხდება ჩვენ, ყოველივე ამასთან ვინალოთ მრავალი დაძლუპავი გადასახადები?

რამდენად საკვირველია, მაგრამ გვხვდება ისეთი სენიორები რომელთაც საჩივარზე არ რცხვენიათ შემდეგი პასუხისა: „როცა და ილუბები პურს მე მოგცემ“.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ მეტად მიზანშეწონილი იქნებოდა მდიდარ მიწისმფლობელთა სიაფთარის შეზღუდვა, რომელთა უმრავლესობა თავისი მფლობელობის გადიდებას ფიქრობს ღარიბთა ხარჯზე. როგორც 1749 წ., იმ პირებს ვისი ქონებაც სხვისა ხელში არ გადადიოდა, აკრძალული ქონდათ თავისი მამულის გაფართოება, ისე ახლაც არაფერი არ უნდა უშლიდეს ისეთი საზღვრების დაარსებას, რომელთა ზევითაც ყველას აეკრძალება თავისი მამულის გადიდება, მასთან სენიორის სამფლობელო მთელი სამრევლოს მონების 1/4 ან 1/5 მეტს არ უნდა შეადგენდეს, სხვა პირები კი არავითარ შემთხვევაში 1/6 ან 1/7 მეტს არ უნდა ფლობდნენ..

მძიმე მდგომარეობაში მყოფ გლეხს ხიბლავენ ნაღდი ფულის შეძლევით, უღვიძებენ სურვილს, ასესხენ იმდენს, რომ მის გადახდას ის ვერ შესძლებს; შემდეგ მისი ქონება, მევალეების მიერ, იყიდება ნახევარ ფასებაში, მას უყენებენ ათასგვარ საჩივრებს, აშინებენ სრული განადგურებით და ამ გზით იძულებულსა ხდიან შეწიროს ის პატარა მამული, რომლითაც ოჯახსა კვებავდა.

სიხარბე და გაუმაძღრობა აიძულებს მდიდრებს ყოველგვარი ხერხი გამოიხატონ თავისი ქონების გასაღიდად და სწორედ ამაში მდგომარეობს, სოფლის მოსახლეობის სიღატაკის ერთი მთავარი მიზეზთაგანი.

ჩვენ ვაცხადებთ, რომ უაღრესად სასარგებლო იქნებოდა თვითეულ სოფელში სათემო საძოვრების გამოყოფა და იმ პირების იძულება, რომელთაც უკანონოდ შიითვისეს სათემო საძოვრები, დააბრუნონ უკან და სასოცლო გზები აღადგინონ ძველს მდგომარეობაში.

ეს მიწები და გზები, რომლებიც მითვისებული ქონდათ სენიორებსა და კერძო პირებს, ძროხების საძოვარს წარმოადგენდნენ, და ის გარემოება, რომ გლეხები ვერ სარგებლობენ ამ მიწებით, წარმოადგენს ერთერთ მიზეზს გაკვირებული სოფლის მოსახლეობის საცოდავ მდგომარეობისას, მაგრამ ყველაფერი ხომ მდიდოებისათვის კეთდებოდა და არფერი არ კეთდებოდა ღარიბთათვის.

საზრახვეთის მრავალგზა მე-XVIII საუკუნის ბოლოს*

საფრანგეთის ინდუსტრია რევოლუციის წინ შეიძლება დავახასიათოთ სრულიად ზუსტად, და ზედმეტი დამატებების გარეშე, შემდეგნაირად.

ის საკმაოდ იყო განვითარებული იმისათვის, რომ ბურჟუაზიისათვის გადაამწყვეტი მნიშვნელობა მიეცა. ის არც იმდენად გრანდიოზული და არც იმდენად კონცენტრაციამნილი იყო, რომ რამოდენიმე ცენტრში დაეჯგუფებია მრავალრიცხოვანი და შემჭიდროვე

*) Из „Историн Французской революции“ Жана Жореса см. Фридлянд и Слуцкий „Ист. рев. движ. зап. Европы“ ч. I, стр. 63-66, изд. 4-ое Гиз 1927 г.

ბული პროლეტარიატი და გავლენები მასში ენერჯული, გარკვეული კლასობრივი შენება. საფრანგეთის ინდუსტრია საკმაოდ აქტიური იყო იმისათვის, რომ ბურჟუაზიისათვის მიეცა რევოლუციონერი ძალა და რევოლუციონერი შეგნება. ის იმდენად აქტიური არ იყო, რომ პროლეტარისტისთვის შეეფერებოდა ისეთი რევოლუციონერი ტენდენციები, რომლებიც ბურჟუაზიული მოძრაობის მოპირობირედ გაიშლბოდა.

მრეწველობა თ თქი ყველა პროვინციაში არ ებობდა...

უკვე არსებობდენ მსხვილი მანუფაქტურები, რომლებიც მე-XIX საუკ. მრეწველობის გრანდიოზული კონცენტრაციის წინამორბედს წარმოადგენდებ; მექ ნიკური გაუ ჯობესობა მიჩრდებოდა და შრომის იარაღებში მსხვილ კაპიტალები ბანდღებოდა.

მსხვილი მანუფაქტურები არსებობდენ სედანშიაც და აბევილშიაც. ვან-რობის მანუფაქტურაში, აბევილში 1200 მუშაზე მეტი მუშაობდა, რომლებიც წმინდა ყაზარმულ ცხოვრებას იტარებდენ. მუშებსა და მუშა ქალებს ქარხანაში უნდა ეცხოვრა, არაყი სასტიკად იყო აკრძალული და სასტიკი დისციპლინა ყველა ამ პროლეტარებისაგან უსიტყვო დამორჩილებას მოითხოვდა.

ზოგჯერ მათ ესარჩლებოდა აბევილის მაგისტრატი და ფაბრიკანტებისაგან მოითხოვდა, რომ ჯარიმები, რომელსაც მუშებს ათმე-ვდენ უნდა შესულიყო არა ფაბრიკანტის სალაროში, არამედ მუშების დამხმარე სალაროში.

ცხადია არ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ რევოლუციის წინ მანქნების გამოყენება ფართედ ყოფილიყოს განვითარებული, მისთვის ყველა ისწრაფვოდა, აყენებდენ ცდებს, ამყარებდენ იმედებს, მაგრამ შედეგი მცირეოდენი იყო...

რევოლუციამდე ინგლისური მანქანები ნაკლებად იყო ცნობილი და გამოყენებული საფრანგეთში. დასასრულ, არსებობდა წვრილ დამოუკიდებელ მწარმოებელთა კატეგორია, რომლებიც დასამუშავებილ მასალებს არ იღებდენ მსხვილი მწარმოებლიდან და თავის ნაწარმოებს აყიდებდენ შუამავლებს.

პიკარდიის მრავალი მწარმოებლები, რომლებიც მატყლისაგან ქსოვილ ნივთებს ამზადებდენ და შამპანიის მწარმოებლები ბამბის ნაწარმოებს — წინდებსა და ტილოს, ჩვეულებრივად ასყიდებდენ სხვა პროვინციაში მცხოვრებ შემსყიდველსაც კი, რომლებიც დაიარებოდენ სოფლებში.

მსხვილ მანუფაქტურებთან გვერდით, სადაც უკვე შრომის კონცენტრაცია არსებობდა, სადაც მრავალი დაზგა მუშაობდა ერთსა და იმავე შენობაში და მრავალი ასეული მუშა იყო შეკრებილი, — არსებობდა მრეწველობა, სადაც არ არსებობდა კონცენტრაცია, არც მრავალი დაზგა — ეს წარმოება გაბნეული იყო სოფლებში, — მე-XVIII საუკ. ბოლოს სწორედ ამ ტიპის ინდუსტრია იყო გაბატონებული.

კითხვები თვითმმართველობისათვის

1. როგორი იყო კაპიტალის პირველადი და გოვების ხერხები და შედეგები?
2. როგორია იბგლისის სამრეწველო გადატრიალების შედეგები?
3. რა აქავებდა სამრეწველო გადატრიალებას საფრანგეთსა და გერმანიაში?

293

